

ВАН ВЕЙ

B

B

Ван Вей — великий китайський поет і живописець, майстер поетичного слова, що вмів у кількох рядках висловити суть людської душі, відтворити напружені пошуки смислу земного буття. В його поезіях переважає тема краси природи, вічності та гармонії світотвору.

Книжкою твори Ван Вея виходять на Україні вперше.

ПЕРЛИНИ СВІТОВОЇ ЛІРИКИ

王
維

ВАН ВЕЙ

ПОЕЗІЇ

З давньокитайської

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
1987

84.5Кит
В17

Упорядкування, переклад, передмова
та примітки *Геннадія ТУРКОВА* _____

В $\frac{4703000000-187}{M205(04)-87}$ 187.87

© Упорядкування, український
переклад, передмова, примітки,
художнє оформлення.
Видавництво «Дніпро», 1987 р.

ВЕЛИКИЙ МАЙСТЕР ПОЕТИЧНОГО КРАЄВИДУ

Китайська класична поезія — це сотні імен видатних поетів, тисячі віршів, які й досі викликають захоплення у шанувальників поетичного слова. Поруч з індійською, це, мабуть, найбільша за обсягом поезія в світі. Наприклад, сама тільки антологія «Юй Дін Цюань Тан Ши» налічує майже 50 тисяч віршів більш як двох тисяч поетів; сучасне її видання складається з дванадцяти томів загальним обсягом 10 тисяч сторінок, а охоплює вона лише епоху Тан (618—907 рр.). Щоправда, цей період був часом небувалого розквіту китайської поезії, але і до, і після епохи Тан вона знала височезні злети: це стосується творчості геніальних Цюй Юаня (340—278 рр. до н. е.) і Тао Юаньміна (365—427 рр.), таких блискучих талантів, як Цао Чжи (192—232 рр.), Жуань Цзі (210—263 рр.), Се Лін'юнь (385—433 рр.), Су Ши (1036—1101 рр.), Лі Цінчжао (1084—1151 рр.), Лу Ю (1125—1210 рр.) і багатьох інших, а також народної поезії «юефу» та пісень «Шицзіна».

Видатний китайський поет Ван Вей жив в епоху Тан, і його творчість, поряд із творчістю трьох інших велетнів цієї епохи — Лі Бо (701—762 рр.), Ду

Фу (712—770 рр.) і Бо Цзюї (772—846 рр.), є окрасою золотого віку китайської поезії.

Про життя поета залишилось небагато відомостей, до того ж нерідко суперечливих. Навіть щодо дат його народження і смерті донині серед учених нема одностайної думки. Згідно зі «Старою історією династії Тан», Ван Вей народився 699 р. і помер 759 р. «Нова історія династії Тан» подає інші дати: 701—761 рр. Відомостей «Старої історії» дотримується більшість європейських синологів, а в китайських літературознавчих працях частіше побачимо дані «Нової історії». Відомі на сьогодні спроби внести уточнення в це питання однозначних відповідей не дали.

Що ж до дат окремих фактів поетового життя, то тут розбіжностей ще більше — різниця в датуванні інколи сягає десяти років. Праці дослідників рясніють висловами «можливо», «припускають», «існує думка» тощо. Для цього є дві причини: по-перше, як свідчать китайські джерела, до наших днів збереглась приблизно одна десята частина поетичної спадщини Ван Вей; по-друге, він, на відміну від інших визначних поетів, майже ніколи не датував своїх творів. І хоч з віршів поета (а їх залишилося все ж таки більше чотирьохсот) дослідники можуть почерпнути чимало біографічних подробиць, розташувати ці дані в хронологічному порядку — справа дуже важка.

Нема у вчених одностайної думки і щодо місця народження Ван Вей. Незаперечною в усіх дослі-

дженнях лишається тільки одна географічна назва — Хедун (дослівно: «на схід від Хуанхе»). У ті часи так позначали досить велику територію, що відповідає сучасній провінції Шаньсі. Де ж саме в Хедуні народився майбутній поет — точно невідомо. Дитинство Ван Вея минуло в окрузі Пучжоу, куди його батько переїхав разом з родиною з містечка Ці десь на рубежі VII — VIII століть. Згідно з «Новою історією династії Тан», батько майбутнього поета, Ван Чулянь, був заможним чиновником, представником того численного прошарку суспільства, з якого вийшла переважна більшість митців і державних діячів стародавнього Китаю. Всім своїм синам Ван Чулянь зумів дати належну освіту, а двоє з них посіли почесні місця в китайській історії: Ван Вей — як поет, художник і теоретик мистецтва, Ван Цзінь — як державний діяч і поет. Відомі й імена трьох інших синів Ван Чуляня — Ван Чань, Ван Хун, Ван Дань. А це значить, що й вони, хоч, може, й недовго, перебували на високих державних посадах — інакше їхні імена не були б зафіксовані в офіційних хроніках. На здобуття освіти, достатньої для того, щоб обійняти навіть другорядну посаду, в стародавньому Китаї витрачалося дуже багато часу, а отже, й коштів. Тому дані «Нової історії» про те, що Ван Чулянь був заможним, процвітаючим чиновником, напевно, відповідають дійсності. Є підстави гадати, що він був прихильником буддизму. В усій відомій нам спадщині Ван Вея нема жодної згадки про батька, тому

припускають, що помер він рано. Відома остання його посада: помічник начальника округу Феньчжоу в Хедуні (нині — повіт Феньян провінції Шаньсі). Про матір Ван Вея залишилось більше відомостей. Вона походила з багатого, впливового роду Цуй, була буддисткою, відповідно виховуючи своїх дітей,— найпевніше, в одному з буддійських монастирів. Померла вона, коли Ван Вею вже перейшло за сорок. В одній із своїх «доповідних записок» він так згадує про неї: «Моя покійна мати — колишня правителька повіту Болін, на прізвище Цуй — навчалась у чанського наставника Пуцзі більше тридцяти років, носила грубу одержу, вживала рослинну їжу, дотримувалась чернечої обітници, безтурботно споглядала світ і з радістю жила в гірському лісі, намагалася жити в постійній тиші». Отже, не спосіб життя батька, який, напевне, зважаючи на рід його служби, часто змушений був покидати родину, а нахили й світосприймання матері, поруч з якою Ван Вей жив до п'ятнадцяти років, мали великий вплив на формування його світогляду. І, хоч до кінця свого життя Ван Вей перебував на різних чиновницьких посадах, служба завжди була для нього тягарем, у його віршах переважають теми відлюдництва, усамітнення на лоні природи, а точніше — того, що позначається словом «гуй» («повернутися назад» в найширшому смислі — додому, до землі, навіть до «первісного небуття»).

В заможних родинах середньовічного Китаю існував своєрідний «культ пензля», тобто поезії, каліграфії,

живопису. Дітей з малих літ учили красиво писати ієрогліфи, малювати, складати вірші. Мати Ван Вея, як свідчить «Нова історія», відзначалась літературним хистом і великою ерудицією. Вона й була першою наставницею в поезії своїх синів Вея і Цзіня, чиї природні поетичні здібності виявилися дуже рано: відомо, наприклад, що Ван Вей написав свій перший вірш у дев'ятилітньому віці. Щоправда, до нас дійшло не більше десятка віршів, що їх Ван Вей написав до дев'ятнадцяти років, але це твори хрестоматійні, деякі з них стали народними піснями.

Коли Ван Вею сповнилось п'ятнадцять років, його було послано в тодішню столицю, місто Чан'ань, для підготовки до іспитів. У Китаї протягом кільканадцяти століть існувала система екзаменів, яка була фактично єдиним шляхом для здобуття права на чиновницьку посаду. Завдяки їй у керуванні державою, починаючи з найвіддаленішого повіту і кінчаючи імператорським палацом, брали участь тільки освічені люди, що мали один з трьох учених ступенів: «сюцай», «цзюйжень», «цзіньши». Ось як, за словами радянського синолога Л. С. Васильєва, це відбувалося: «Підготовлені до іспиту на нижчий ступінь «сюцай» випускники шкіл, а також ті претенденти, що самотужки вивчали канони, щороку з'їжджалися до повітового центру, де під пильним наглядом високопоставлених чиновників провадився іспит. У спеціально обладнаному приміщенні самотин і під суворим контролем кожний екзаменова-

ний протягом двох-трьох діб повинен був без книжок і посібників, з пам'яті, написати поему на 60 слів, твір з приводу якої-небудь стародавньої події, а також трактат на абстрактну тему. Конкурс був звичайно суворий, а квота жорстка: ступінь одержували 2—3 %, рідше — 5 % екзаменованих, які тим самим здобували бажане і високо ціноване право екзаменуватися на другий ступінь «цзюжень». Тут вимоги були ще жорсткіші, хоч коло питань лишалось таким самим. Ті, які успішно пройшли й ці випробування, могли скласти іспит на вищій ступінь «цзіньши», що провадився в столиці раз на два — три роки. За проведенням його стежили вищі сановники і сам імператор».

Опинившись у Чан'ані, Ван Вей завдяки своїм поетичним і музичним здібностям дістав можливість бувати в домах визначних столичних аристократів. Хлопця сподобив своєю увагою навіть наслідний принц Ці-ван Ліф'ань, який шукав талаповиту молодь і був для неї висококваліфікованим наставником і впливовим меценатом. Припускають, що саме з його допомогою Ван Вей блискуче підготувався і за короткий термін склав усі три іспити: перший — у вісімнадцятирічному віці, а останній, на звання «цзіньши», — у двадцятирічному.

Після здобуття найвищого вченого ступеня Ван Вей був призначений на посаду «тайюечен» — помічника головного капельмейстера в імператорському палаці. Але не минуло й року, як його було звільнено з цієї посади й вислано в далеке містечко Цзічжоу

на сході країни (нині повіт Чипін у провінції Шаньдун). Точна причина цього покарання невідома. Можливо,— так вважає більшість дослідників,— вона полягала в тому, що Ван Вей не справлявся зі службовими обов'язками. Хоча існує й інша думка, згідно з якою поет став жертвою політичної чистки, що її провів у 720 р. імператор Сюаньцзун, наляканий зростанням популярності свого брата Ці-ван Ліфаня.

Як би там не було, але Ван Вей змушений був прослужити кілька років (імовірно до 726 р.) на незначній посаді управляючого військовими продовольчими складами в Цзічжоу. Це заслання, сприйняте Ван Веєм спочатку як загибель усіх його надій, відіграло велику роль у формуванні його світогляду. Молодий поет, який знав тільки тишу буддійського монастиря і блиск аристократичних палаців, побачив справжнє життя, почав розуміти, що кар'єрні злети — річ нетривка, спізнав злидні, самотність, зрозумів ціну дружби. Можна сказати, що в цей період свого життя Ван Вей і за світосприйманням, і в поезії стає реалістом — у найширшому значенні цього слова. Це добре можна побачити при порівнянні двох віршів: «Написав вірш на тему: «Чисте, як лід у яшмовім дзбанку» і «Посилаю як дарунок Цзу Юну». Перший був написаний під час складання іспиту на звання «сюцай», а другий — у Цзічжоу. Різниця між химерними образами першого і приземленими другого вірша відразу впадає в очі.

Після закінчення терміну заслання і до 734 р. Ван Вей спочатку перемінив кілька незначних посад у різних місцях країни, а потім жив самотою біля гори Суншань, на схід від міста Лоян (у теперішньому повіті Денфін провінції Хенань). Єдиний точно відомий факт із цього періоду поетового життя — смерть його дружини. Це сталося, коли Ван Вею було тридцять років. Більше він не одружувався. В цей час у його світогляді посилюються буддійські тенденції.

У 734 р. Ван Вей знов опиняється в імператорському палаці, де внаслідок сприяння відомого державного діяча і поета Чжан Цзюліна (673—740 рр.) дістає посаду «юшиї» — молодшого редактора імператорських указів. У чиновницькій біографії Ван Вея стався черговий злет, і злет дуже значний, бо той, хто обіймав посаду «юшиї», входив до розряду «яньгуань» — радників імператора, осіб, що мали право навіть вказувати імператорові на його недогляди в політичних справах. Але й цього разу Ван Вей звідав скороминущість успіху. В 736 р. Чжан Цзюлін став жертвою інтриг безпринципного політика Лі Ліньфу, зазнав імператорської неласки, був звільнений з посади міністра і засланий в окружний центр Цзінчжоу (тепер місто Цзянлін у провінції Хубей). Зрозуміло, що не втримався в столиці і Ван Вей. Його було призначено в окружний центр Лянчжоу (тепер місто Увей у провінції Ганьсу) на службу до правителя області Хесі. Чесних людей відправлено на окраїни, а Лі Ліньфу

тим часом став поступово вводити до імператорського палацу людей, подібних до себе. Це був тільки початок політичної кризи, що її до краю загострив Ян Гочжун, родич Ян-гуйфей, улюбленої наложниці імператора. Він фактично захопив владу в країні, і правління цього фаворита згодом стало причиною заколоту 755 р.

Ясна річ, що друге заслання не було з морального боку для Ван Вея таким страшним ударом, як перше. І все ж, незважаючи на прихильне ставлення правителя до нього, Ван Вея гнітило життя в цьому глухому закутку імперії. Не міг він звикнути й до суворої, дикої природи західного краю. Повернутися до столиці йому вдалося в 739 р., але цього разу він побував у ній, можна сказати, проїздом — одразу ж після повернення з Лянчжоу його було відряджено на північ, у підвладні імперії райони з некитайським населенням. В наступному ж, 740 р., Ван Вей мав досить тривале відрядження на південь Китаю як придворний історіограф. Проїжджаючи місто Сян'ян, він побував на могилі (а можливо, й брав участь у похороні) Мен Хаожаня (689—740), видатного поета-пейзажиста, свого вчителя і однодумця, з яким віддавна підтримував зв'язки.

Після цієї поїздки у Ван Вея нарешті починається більш-менш спокійне життя — без заслань і тривалих мандрів. Він неухильно, хоч і поволі, просувається по сходах службових посад. А повільним, без особливих злетів, це просування було тому, що служба тепер дедалі менше цікавила Ван Вея. До-

свід попереднього періоду життя переконав його в тому, що реалізувати себе в цьому світі він зможе тільки як митець, а не як придворний чиновник. При першій-ліпшій нагоді він покидає імператорський палац і вирушає на лоно природи, де пише вірші, малює картини, віддається буддійським медитаціям чи просто блукає самотою. Одна з таких «утеч» була досить тривалою — після смерті матері Ван Вей покидає службу, дотримуючись давньокитайської традиції, згідно з якою на час жалоби по батьках чиновник на два з лишком роки йшов у відставку із збереженням платні і права повернутись на посаду після жалоби. Тихими кутками, в яких Ван Вей ховався від столичної суєти, були спочатку дім у горах Чжуннань, що на південь від Чан'ані, а пізніше — невеличка садиба біля річки Ванчуань у ближчих до столиці горах Ланьтянь.

В цей час слава Ван Вея як неперевершеного майстра поетичного краєвиду поширюється по всій країні. З ним мають за честь спілкуватися найвидатніші митці тодішнього Китаю. Він дружить з поетами Чу Гуаньсі (707—760 рр) і Пей Ді (716—?). Також і великий Ду Фу хотів познайомитися з Ван Веєм і поїхав до ванчуанської садиби, але не застав господаря вдома.

В цей же час Ван Вей стає відомим і як художник і теоретик живопису. І хоч жоден оригінал його картин не зберігся, до нас дійшли тексти двох трактатів живопису, автором яких більшість дослідників

вважає Ван Вей. Це — «Таємниця краєвиду» і «Розвідка про краєвид», які, на думку радянської дослідниці Є. В. Завадської, «по суті, є квінтесенцією китайської естетики пейзажного живопису». Вплив цих двох трактатів на подальший розвиток китайської естетичної думки був величезним, деякі вислови Ван Вей стали афоризмами (наприклад, «проста туш для митця — над усе», «ідея існує раніше від пензля»), і багато хто з пізніших теоретиків живопису дослівно переписував їх до власних трактатів.

В 755 р. губернатор східних земель Танської імперії, тюрк за походженням Ань Лушань вчинив заколот, захопив східну столицю — місто Лоян і повернув своє військо на Чан'ань. Переляканий імператор Сюаньцзун встиг утекти в південно-західну область Шу (тепер — провінція Сичуань) і там зрікся престолу. В 756 р. було захоплено Західну столицю. Ян-гуйфей і Ян Гочжун були страчені. Ван Вей, як наближену до імператора особу (в той час він обіймав посаду державного цензора), було взято в полон і ув'язнено в буддійському храмі Путіси. Поет unikнув страти, удавши з себе тяжкохворого, але змушений був піти на службу до бунтівників. В 757 р., коли імператорські війська повернулися до Чан'ані, Ван Вей знову опинився під вартою. Йому загрожувало покарання за співробітництво з бунтівниками. Поета врятував написаний ним вірш, у якому засуджувався заколот і висловлювалась надія на повернення законного імпера-

тора. Текст цього експромту став відомий новому імператору Суцзуну, і він зглянувся на Ван Вея. Відіграло свою роль і клопотання поетового молодшого брата Ван Цзіня, що в той час був старшим секретарем палати правосуддя. Ван Вея лише тимчасово понизили по службі, і незабаром він знову стає цензором, а в 760 р. одержує посаду «шаншу ючен» — заступника начальника однієї з палат канцелярії державних справ. Але виконувати ці обов'язки поетові вже не дозволяло підірване здоров'я. Ван Вей часто хворіє. Існує припущення, що за кілька місяців до смерті він остаточно покинув службу. Нарешті здійснилася мрія, яку поет багато разів висловлював у своїх віршах: втекти зі столиці і постійно жити на лоні природи. Можливо, незадовго до смерті збулася й інша мрія Ван Вея — стати буддійським монахом. В усякому разі, до нас дійшов текст «Доповідної записки» Ван Вея імператору з проханням про дозвіл пожертвувати особистий маєток буддійському храму. В цьому документі є такі слова: «Я тепер у повіті Ланьтянь у горах побудував хатину під стріхою та буддійську кумирню, посадив плодовий сад і бамбуковий гай. Все це — місця, де колись сиділа, колись ходила моя покійна мати. А в мене після її смерті з'явилося бажання стати монахом, я постійно прагнув домогтися щастя для душі моєї померлої матері». Помер Ван Вей, як твердить більшість китайських дослідників, у 761 р. В 763 р. Ван Цзінь за наказом імператора Дайцзуна уклав «Збірник творів ючена

Вана» («Ван ючен цзі»). Ця книга, текст якої зберігся до наших днів, охоплює все, що залишилось від написаного Ван Веєм, а також деякі твори його друзів.

* * *

Два головні джерела, що живили поезію Ван Вей,— це китайська літературна традиція, яка мала на той час уже двохтисячолітню історію, та ідеї буддизму, найбільший розквіт яких у Китаї припадає саме на роки життя поета.

Авторську китайську (як і будь-яку іншу національну) поезію породила усна народна творчість. Раннє виникнення писемності в Китаї допомогло зафіксувати народні пісні, складені ще за тисячу років до нашої ери. Антологія «Шицзін» («Книга пісень»), укладання якої традиція приписує Конфуцію (551—479 рр. до н. е.), охоплює період XI—VI століть до н. е. З трьох тисяч пісень, тексти яких мав Конфуцій, він відібрав 305. Вже в піснях «Шицзіна» помітні деякі особливості китайського віршування, які згодом, викристалізуючись протягом століть, стануть обов'язковими в «установчих» (або регулярних) віршах — «гелюйши» — періодів Тан і Сун. Система віршування «гелюйши» (дослівно: «вірші за правилами»), якої дотримувався в більшості своїх творів Ван Вей, характеризується такими основними моментами: структурна одиниця твору — двовірш, обов'язкові наскрізна рима і пев-

не чергування тонів, чітке місце цезури в кожному рядку, граматичний паралелізм у кожному двовірші, крім першого і останнього, і певна кількість ієрогліфів-складів у рядку.

Суть китайського двовірша полягає в тому, що в двох рядках вичерпується якась одна окрема думка або закінчується опис якоїсь однієї, локальної картини світу. Своєрідними аналогами китайського двовірша в світовій поезії є арабський бейт.

Наскрізна рима — це єдина рима для всіх парних (хоч би їх було навіть кілька десятків) рядків вірша. Наскрізна рима китайських «правильних віршів» також має аналоги в світовій поезії: так, наприклад, римуються перські газелі. Більше того, в китайських віршах, як і в газелях, часто охоплюється єдиною римою і перший (початковий) рядок твору.

Ритмомелодійний малюнок «гелюйши» залежав від певних законів чергування тонів. Існувало кілька нормативних схем цього чергування, і навіть відхилення від цих схем підпорядковувались певним законам.

За кількістю рядків у вірші «гелюйши» розподілялися на «люйши» (восьмивірш — найпоширеніша форма), «пайлюй» (десять і більше рядків) і «цзюецзюй» (дослівно: «обірвані рядки» — чотиривірш). Кожен рядок мав певну, однакову протягом усього вірша, кількість ієрогліфів-складів: п'ять або сім. Останні три слова рядка відокремлювались від попередніх двох (або чотирьох — при семислівному

розмірі) цезурою, яка являла собою не тільки часову, але й чітку смислову паузу.

Обов'язковою для «правильних віршів» була наявність паралелізму в кожному двовірші, крім першого і останнього. Інколи паралелізм вводився і в перший двовірш. В чотиривіршах «цзюецзюй» паралельними могли бути або перші два рядки, або третій і четвертий, рідко — обидва двовірші. Вже в «Шицзіні» досить часто зустрічається так званий «психологічний паралелізм», характерний для поетичного фольклору багатьох народів, — зіставлення (або протиставлення) образу людини з образами рослинного чи тваринного світу. Але давньокитайській поезії більше притаманний так званий «граматичний паралелізм», виникненню і розвитку якого дуже сприяла специфіка китайської ідеографічної писемності і структура кореневої мови. Суть граматичного паралелізму полягає в тому, що кожне слово першого рядка двовірша має свій відповідник у другому рядку. Ці слова, що ніби перегукуються, повинні стояти на однакових місцях у рядку і можуть являти собою або синоніми, або антоніми, або просто слова однієї частини мови, зв'язок між якими — асоціативний, інколи ледь помітний, але вся естетична значущість паралелізму часто й полягає в тонкості асоціативного зв'язку між словами. Прикладом досить прозорого паралелізму може бути двовірш:

Лі фу ін туй янь
чжу ден чжао хуа фа,

який дослівно перекладається: «яскравий одяг відтінює зморшкувате обличчя, розкішний світильник освітлює сиве волосся».

Крім системи віршування «гелюйши», яка називалася також «цзіньтіши» (дослівно: «вірші нової форми»), танські поети, і серед них Ван Вей, користувалися й іншою системою, яка мала назву «гутіши» (дослівно: «вірші старої форми»). В «старих віршах» принципи формальної організації твору були не такі суворі, як у «гелюйши». Зокрема, необов'язковими були єдина рима, паралелізми, однакова кількість ієрогліфів у всіх рядках. Зустрічались чотири- і шестислівні рядки, а сам вірш міг складатися із шести рядків. Але в VIII—IX століттях давні «гутіши» зазнали великого впливу організуючих принципів «правильних віршів» і часом не дуже відрізнялися від них.

Суворі формальна організація вірша не була чимось притаманним тільки китайській середньовічній поезії (згадаймо, наприклад, ті ж перські газелі чи європейський сонет). Характерною особливістю давньої китайської літератури був прийом, який не набув такого ж поширення в літературах європейських. Суть цього прийому можна визначити словами «запозичення», «цитування попередників». Справді, китайські поети дуже часто вводили в свої вірші цілі рядки, не кажучи вже про словосполучення, з творів своїх попередників. І це не тільки не сприймалося як щось недостойне, а, навпаки,

вважалося ознакою високої ерудиції та майстерності автора. Естетичний заряд, зрозуміло, мали й самі цитати, але кінцевою метою цього прийому було створення нової естетичної атмосфери за допомогою асоціативних містків, які автор своєю уявою перекидав від слів попередника до власних. Отже, читач давньокитайських віршів повинен був мати, крім розвинутого естетичного чуття, широку ерудицію, знати всі ті джерела, які цитуються автором. Сучасний радянський китаєзнавець А. І. Кобзев пише: «Розвинуте до віртуозності в китайській літературі мистецтво запозичення й натяку, втягуючи в орбіту віршів ті або інші елементи класичної літературної спадщини минулого, створює в них свого роду індивідуальний мікросвіт, який виділяється в особливий змістовий план». Зрозуміло, що сучасний читач (навіть китайський) не може вільно орієнтуватися в «мікросвіті» віршів, написаних тисячу років тому і насичених цитатами з творів попереднього двохтисячоліття. Ось чому в сучасних виданнях текстів китайських поетів-класиків на кілька рядків вірша дається інколи по кілька сторінок коментарів. Ось чому вже в 1711 р. в Китаї був укладений спеціальний глосарій «Пейвень юньфу», в якому зафіксовано 550 тисяч ієрогліфічних сполучень з наведенням контекстів, де ці сполучення зустрічаються. Саме з цих причин на європейські мови певний час перекладалися в основному ті вірші китайських класиків, які не потребують широких коментарів і значна кількість яких не є,

з точки зору китайської традиції, найкращими зразками творчості того чи іншого автора.

Що ж до Ван Вея, то проблема вибору його творів для перекладу ускладнюється й тим, що в його доробку зустрічається чимало віршів з буддійськими мотивами та реаліями, що потребують великого обсягу додаткових коментарів. Але й серед тих віршів, де буддійської термінології нема, нерідко трапляються такі, в яких все ж таки помітний дух буддійського світосприймання; отже, без відповідних пояснень читачеві нелегко увійти в їхню атмосферу.

Буддизм як світове віровчення проник до Китаю з Індії в II ст. н. е. у своїй північній, махаянській формі. Відмінність між двома формами буддизму полягає в тому, що південна форма — Хінаяна («Вузький шлях до спасіння») — це елітарне віровчення, що головним своїм завданням вважає відчуження людини від світу; навпаки, північна форма — Махаяна («Широкий шлях до спасіння») — звернена до широких верств і своєю метою проголошує спасіння всього живого на землі. Як же вдалося індійському вченню вкоренитися в Китаї, в країні з міцними й багатими національними традиціями? Справа в тому, що воно не було для китайців чимсь виключно новим. Радянський сходознавець Т. П. Григор'єва зазначає: «Буддизм зміг прижитися в Китаї, стати органічним у китайській культурі і тому, що збігався з даосизмом, і тому, що відрізнявся від нього. Без цього збігу (в чомусь

суттєвому) він не зміг би прижитися, стати фактом свідомості, а якби не відрізнявся (в чомусь суттєвому і функціональному), не доповнював би даосизм, також не прижився б — через непотрібність». Таке співвідношення з даосизмом — філософським вченням, у центрі якого стояв заклик до людини повернути собі «природне» життя, — і зробило буддизм явищем китайської культури.

Отже, китайський буддизм — це фактично синтез двох учень: індійського буддизму Махаяни і місцевого даосизму. Найбільше традиційних для Китаю ідей (даоських — в основному в дусі трактату «Чжуанцзи», що належить філософу IV — III ст. до н. е. Чжуан Чжоу, а також у деякій мірі й конфуціанських) має вчення однієї із шкіл китайського буддизму, яка називається «чань». Цікаво відзначити, що засновником цієї «найбільш китайської» школи буддизму був індієць — Бодхидхарма (V — VI ст.). Але честь створення класичної форми філософії чань належить китайцеві Хойнену (638—713 рр.). Його трактат «Люцзу таньцзіп» («Олтарна сутра шостого патріарха») вважається основним чанським текстом. Головна заслуга Хойнена полягає в тому, що він висунув ідею раптового прозріння на противагу традиційній точці зору, згідно з якою осяяння — це результат тривалих роздумів у процесі медитації. Прихильники таких поглядів на чолі з Шенсю (600—706 рр.) утворили окрему гілку школи чань, північну, яка з часом занепадала, а ідеї засновника південної гілки Хойнена стали основою для подаль-

шого розвитку вчення в його китайському (чань) і японському (дзен) варіантах.

Імена Хойнена і Ван Вея в працях китаєзнавців по чань-буддизму часто стоять поруч, бо обидва були справжніми реформаторами: Хойнен — у філософії, Ван Вей — у мистецтві. Саме південна школа живопису, основоположником якої вважають Ван Вея, і стала власне чанським живописом, тоді як північна школа зімкнулася з позачанською традицією в мистецтві. Як відзначає Є. В. Завадська, «найвидатніший китайський художник, поет, музикант і теоретик мистецтва Ван Вей є визнаним патріархом чанської школи поезії і живопису, його мистецтво — це квінтесенція чанських норм».

Розглядаючи творчість Ван Вея, слід хоча б побіжно зупинитись на основних принципах естетики чань. Більшості з них Ван Вей поклав початок, деякі розвинув у своїй творчості. Треба одразу відзначити, що мистецтво (поезія, живопис, каліграфія) вважалося в системі чань якщо й не основним, то в усякому разі важливішим джерелом пізнання істини, ніж канонічні тексти. «Істина поза словами», — говорили чанські митці, і цей постулат реалізувався в поезії Ван Вея завдяки величезній значимості паузи, а в живописі — незаповненої, білої поверхні. В принципі майже після кожного рядка, а нерідко й після цезури, читач віршів Ван Вея повинен подумки ставити три крапки і переходити до наступного рядка після значної паузи. Оцей принцип недомовленості залучає читача до співтворчості,

і його активність в ідеалі повинна дорівнювати активності творця.

Інший важливий принцип естетики чань виражає ідею, згідно з якою пізнання істини не потребує якихось виняткових умов, і, отже, предметом художнього освоєння може бути найзвичайнісіньке явище, будь-яка, здавалося б, дрібниця. Цей принцип чанської естетики пов'язаний з попереднім, як і взагалі всі її принципи поєднані між собою. «Одна квітка краще, ніж сто, виражає суть квітки»,— говорив пізній спадкоємець цієї традиції японський письменник Кавабата Ясунарі. А один з чанських висловів гласить: «В одній порошинці — вся велика земля; цвіте одна квітка, і цілий всесвіт підводиться з нею». Тому, вважали чанські митці, авторіві достатньо в своєму творі виявити суть одиничного, а суть Всесвіту (Єдиного) сама постане в душі читача, якщо, зрозуміло, він виявить активне бажання до співтворчості. Отже, головне — не який об'єкт мистецтва, а який суб'єкт, тобто творець і читач. Головне — не що намалювати, а як намалювати і як сприйняти це намальоване. Нібито й неоригінальний художній принцип? Для ХХ століття — так, але в середні віки мало велике значення не тільки як, але й що малювати і описувати. В цьому відношенні чанські митці були справді великими реформаторами. Більше того, вони висунули принцип абсолютного злиття суб'єкта з об'єктом мистецтва. «Щоб намалювати сосну, треба стати сосною»,— говорив великий японський поет Мацуо Басьо

(1644—1694). Яскравою ілюстрацією цієї думки є рядки з двох віршів Ван Вей. В одному з них поет пише: «І серце моє, як і річка, не має турбот», а в другому — «Ця чиста вода така ж безтурботна, як серце». Митцеві однаково близькі обидва ці рядки — коли злиття суб'єкта з об'єктом повне, абсолютне, то немає значення, що з чим порівнювати: воду з серцем, чи серце з водою. Можна й взагалі не порівнювати — головне, що серце поета, злившись з водою, виявило її суть — безтурботність: адже «в творчому процесі найважливіше — побачити, створити образ у своїй душі, а втілити його — справа другорядна» (Є. В. Завадська). Мацуо Басьо навіть говорив: «Вірш, знятий зі столу, — це вже непотрібний папір». Для поета — так, але для читача цей вірш може стати такою ж реальністю, як для поета — те, що він описав!

Думки поета спрямовані на розв'язання вічних питань життя і смерті, буття і небуття, свободи і поневолення. Митець, який, здавалося б, відмовився від усього «земного», все одно не байдужий до добра і зла, він продовжує викривати недосконалість світу, і, як поет, прагне бути вільним не лише від служби й чиновницької кар'єри, а й від будь-якої визначеної філософії, чи то буде конфуціанство, буддизм чи даосизм. У своїй творчості він втілює великі культурні традиції китайського народу.

Слід наголосити, що кардинальним, всеохопним принципом, з якого випливають всі інші засади естетики чань, є принцип природності. Митці запо-

зичили у даосизму ідею природності («цзижань») і метод недіяння («увей»). Щодо останнього треба зауважити, що цей термін не означає «нічого не робити», його смисл інший: «не втручатися в природний рух речей». В мистецтві і «цзижань», і «увей» реалізуються в естетичному принципі невимушеності, легкості, ненавмисності створення художнього твору. Навіть не створення! Якщо бути послідовним, то треба сказати, що в межах цієї естетики твір не «створюється», а виходить, виникає. Техніка чанського митця — невигадлива, нештучна, безпосередня, нехитра, проста; її майстри постулювали широку доступність свого мистецтва. Але це, звичайно, не значить, ніби таке мистецтво сумісне з примітивністю — навпаки, воно розраховане на тонкий смак і естетичну освіченість; воно зрозуміле втаємниченим, але втаємниченим може бути кожен, хто виявить нахил до співтворчості і співпереживання.

Якими рядками Ван Вей проілюструвати цей основний, всеохоплюючий естетичний принцип, принцип невимушеності і природності? Сама його суть підказує висновок: можна будь-яким рядком, а краще — всіма. Уважний читач, щирий поціновувач поезії з більшою охотою зробить це сам. До того ж, перед ним у цій збірці постає все ж не послідовник буддизму і навіть не реформатор мистецьких засад, а в першу чергу — великий поет, одна з найвидатніших поетичних особистостей на тисячолітніх шляхах китайської літератури.

Геннадій ТУРКОВ

ПОЕЗІЇ

**ПИШУ ПРО СЛЮДЯНУ
ШИРМУ ДРУГА**

Якщо цю ширму
із слюди прозорі

Поставити
в глухій місдині саду,

То сам на ній
гірський потічок виникне

І бігтиме —
живий, а не картинний.

**В ДЕВ'ЯТИЙ ДЕНЬ
ДЕВ'ЯТОГО МІСЯЦЯ
ЗГАДУЮ БРАТІВ,
ЩО ЖИВУТЬ НА СХІД ВІД ГОРИ**

Живу я в чужому краю самотою,
неначе якийсь чужоземець.

Коли наступає прекрасне це свято,
все дужче тужу за ріднею.

Хоч як це далеко, та бачиться ясно:
всі браття, піднявшись на гору,

В волосся встромляють кизилове квіття.
І лиш одного там немає.

НАПИСАВ ВІРШ НА ТЕМУ:
«ЧИСТЕ, ЯК ЛІД У ЯШМОВІМ ДЗБАНКУ»

Якщо крижинок
накласти в яшмовий дзбанок,
Замерзла вода,
сльозячись, фанчжү нагадає.

Ще дзбанок і лід
під сонцем ясним не розтали
І разом із ним
освітлюють різьблення вікон.

Володар сяйва
в собі його не ховає.
А те, що чисте,
зовні неначе порожнє.

Повітря навколо
подібне до інею в парку.
А блиском нагадує
місячне сяйво на східцях.

Уранці із ним
не зрівняється дзеркало з птахом.
Вночі у собі
відбиває книжки з світляками.

Але чистоти
твого серця, мій друже шляхетний,
Не зміг досягнути
і яшмовий дзбанок із льодом!

З'ЄДНАНІ ВІРШІ

1

Твоя родина
в містечку Менцзіні живе.

Хвіртка з подвір'я
виходить на пристань Менцзінь.

Щодня із Цзяннані
човни припливають сюди.

Від тебе вісточка
буде сьогодні, чи ні?

2

Ви щойно прибули
з моїх родинних місць.

Напевне, знаєте
про все в моїх краях.

У день від'їзду
під вікном узорчастим

Розквітла вже
зимова слива, чи ще ні?

3

Я бачила вже,
як розквітла зимова слива.

І чую тепер,
як пташки на деревах співають.

Із зболеним серцем
дивлюсь на весняну травичку!

Боюсь: незабаром
укрис і яшмові східці.

СУПРОВОДЖУЮЧИ КНЯЗЯ ЦІ,
ВНОЧІ БЕНКЕТУЮ В ДОМІ ВЕЯ.
БІЛЯ ГІРСЬКОГО СТАВКА ВИКОНУЮ
НАКАЗ КНЯЗЯ НАПИСАТИ ВІРШ

Присутні тут гості —
суцільні парфуми і хутра!
Придворні красуні...
Шовками оздоблені стіни...

Та квіти над ставом
затмарюють перла й рум'яна,
А місяць над горами
дивиться зверхньо на лампи.

Від буйної зелені
тьмаві фіранки на вікнах.
Від бризок фонтана
запони дверей прохолодні.

Вже вийшли у двір,
але танці й пісні не змовкають.
На те не зважаймо,
що путь поворотна — довга!

ВДОВА КНЯЗЯ СІ

Не примусять її
ніякі теперішні ласки

Забути любов
колишніх щасливих днів.

На квіти дивиться
повними сліз очима,

А чуському князю
й словечка не відповість.

НАПИСАВ, ПІДНЯВШИСЬ НА МІСЬКУ ВЕЖУ В МІСЦЕВОСТІ ХЕБЕЙ

Хрещате містечко
лежить на горі Шаруватій.
Альтанка мандрівників
схована серед хмар.

З високого муру
дивлюсь на західне сонце.
Під дальнім берегом —
синіх гір відбиття.

Біля вогника-ватри
ночує самотній човник.
До хати рибалки
летять вечірні птахи.

Самісінька тиша! —
Небо й земля на смерканні.
І серце моє,
як і річка, не має турбот.

ВРАНЦІ В'ЇДЖАЮ В МЕЖІ СІН'ЯНА

Сьогодні мій човен
приплив у місцевість Сінцзэ.
Оцей повіт
і є наймогутніша тверджа.

На звивистім березі
села стоять упритул.
І навіть на річці
дехто змушений жити.

У інших людей —
до їхніх порядків звикай.
У чужих краях —
вивчай місцеву говірку.

Навзаході осінь —
і плодом рясніють поля.
Ранкове проміння —
і шумом сповняється ринок.

Риболовля, торгівля
там, у людей на воді.
Кукурікання, гавкіт
тут, в прибережних селах.

Наступний мій шлях —
за смугою білих хмар.
Про самотне вітрильце
і мови не може бути!

НОЧУЮ В ОКРУЗІ ЧЖЕН

Сьогодні вранці
із чжоусцями розпрощався.
Сьогодні ж увечері
з чженцями вже познайомивсь.

У чужому краю
одnodумців-друзів немає.
У самотній мандрівці
стає найріднішим служба.

Тут ні Вань, ані Ло —
хоч скільки вдивляйся — не побачиш.

Від осінніх мжичок
і рівнесенький степ темніє.

Старий селянин
іде межею додому.
Сільський хлопчисько
пасе під дощем отару.

Господар дому
працює на рисовім полі,
А вже приспіли
й хліба, що навколо хати.

Комахи плачуть —
і ткацький верстат поспішає.
Горобці метушаться,
бо просо й пшениця достигли.

Я завтра вранці
вже річку Цзіншуй побачу.
А тільки ж учора
долину Цзіньгу роздивлявся.

Поспішаючи так,
куди ж я дістатись хочу?
У глухе прикордоння,
та ще й на платню мізерну.

НАПИСАВ, КОЛИ ПЛИВ РІКОЮ В МІСЦЕВІСТЬ ЦІНХЕ

Наш човен легкий —
і Ріки Великої шир.
Тут стільки води,
що сягає вона крайнеба.

Та раптом рветься
єдність неба і хвиль:
Повітового міста
тисячі, тьми будинків.

Далі проїхали
кілька призамкових міст.
Потім замріли
шовковиці. смуги коноплищ.

Подивився назад,
на вбогий мій рідний край,—
Туман поєднав
безмежну повідь і хмари.

У ЦІЧЖОУ ПРОВОДЖАЮ ЦЗУ ТРЕТЬОГО

Коли зустрічаємось —
усміх ледве помітний.
Коли ж розстаємося —
сльози вельми ясні.

З намета прощального
вдох, сумуючи, вийшли.
В місто порожнє,
плачучи, сам увійду.

Небо — холодне,
вершини на обрії — чисті.
Сонце заходить,
вода перед нами — швидка.

Відв'язано лину —
і ти все далі і далі.
На тебе дивлюся —
і довго-довго стою.

ВІДПРАВЛЕНИЙ У ЦЗІЧЖОУ

У дрібного чиновника
легко знайти провину
І заслати кудись
на південний берег Цзішуя.

Прямий мій начальник
діяв згідно з законом,
Хоча імператор
нічого не мав проти мене.

Під брамою міста —
задушні випари з річки,
А понад дахами —
зловісні хмари з-над моря.

Якщо він і буде,
той день, коли повернуся,—
Так само печалюсь:
тоді я вже стану сивим.

ТІШУСЯ ПРОХОЛОДОЮ

Тут сила-силенна
старих дерев височезних.
Та цю гущавінь
пронизує світлий потік.

Потроху стає він
гирлом великої річки,
Щедро відкритим
для довгих рівнинних вітрів.

Блідий осетер
пливе, неначе в повітрі.
Барвисті брижі
зволожують білий пісок.

Лягаю долілиць
на плоску велику брилу —

І зрошують хвилі
малюсіньке тіло моє.

Я рот полощу,
занурюю ноги у воду
І бачу: навпроти
рибалить якийсь дідок.

О, скільки ж там їх,
що хочуть схопити приваду!
Даремно співають
про лотосові пелюстки!

ПОСИЛАЮ В ДАРУНОК ЦЗУ ЮНУ

(Написано в цзічжоуській оселі)

Павук сяшоао
висить у порожнім вікні.
Самотній цвіркун
під сходами пісню співає.

Кінчається рік —
для вітру найкраща пора.
Мій друже шляхетний,
як зараз тобі живеться?

В моєму покої
крім мене нікого нема.

З тобою в розлуці
кого і про що я спитаю?

Гостям не потрібну,
я браму давно зачинив.
Останнє проміння
освітлює трави осінні.

І хоч нещодавно
одержав від тебе листа —
На тисячу лі
між нами річки і застави.

За довгий цей час
я їздив у Жу та в Ін.
В минулому році
відвідував рідні гори.

З тобою дружу я
лише з двадцяти років,
Та наші стосунки
й за цілий день не опишеш.

Нужди і хвороб
так рясно в твоєму житті.
Службових тягот
чимало також і в мене.

В середині осені
я ще вернутись не міг.

Але під кінець —
остаточно виходить термін.

Щаслива зустріч —
певже через кілька днів?
Тож цілими днями
все нижуться думи про тебе.

ФРЕЙЛІНА БАНЬ

1

Уже за вікном
світляки почали пролітати.

В покоях палацу
людські голоси замовкли.

Осінньої ночі
стереже шовкову фіранку.

Самотній вогник
до самого світу не гасне.

2

Осінньою стала
трава на подвір'ї палацу.

Любов імператора —
наче далекий сон.

Терпіння немає
слухати флейти вереск,

Коли повз браму
несуть золотий паланкін.

З

Неймовірно! — Сьогодні
її немає в покої.

Імператор прийшов,
а вона не стріла його,

Бо в сад весняний
подалася з іншими вкупі.

З-поміж квітів лунає
веселий голос її!

НАПИСАВ НА РІЧЦІ СИШУЙ У «ДЕНЬ
ХОЛОДНОЇ ІЖІ»

У передмісті Гуан'учена
стрічаю кінець весни.

В мандрівника, що їде з Веньяна,
хустка волога від сліз.

Плавко летять пелюстки на землю —
і плачуть у горах птахи.

Пишнозеленими вербами вкриті,
люди по річці пливуть.

ЖАРТОМА ТЕМОЮ ВІРША ЗРОБИВ КАМ'ЯНУ БРИЛУ

Вмостився на вельми гарній брилі,
що біля джерельця лежить.

Та поруч стоїть верба плакуча —
і дзбанок віттю змела.

Можуть сказати: весняний вітер
не розвіює дум людських.

Чому ж він тоді навколо мене
стільки намів пелюсток?

ПОЛЯ І САДИ БІЛЯ САМОЇ ЦІ

Живу на покої,
над річкою Ці поселившись.
Земля на сході
безкрая, і гір нема.

Сонце зайшло —
сховалось за гай шовковиць.
Річка блищить,
біжачи між хаток селян.

Іде за село —
і назад озирнувся підпасок.
Додому вертається
вслід за мисливцем пес.

А що поробляє
той, що живе на покої? —
Бо хвіртка із хмизу
зачинена цілий день.

ДИВЛЮСЬ НА ТИХ, ЩО РОЗСТАЮТЬСЯ

Зелені й густі
вздовж дороги тополі і верби.
А біля дороги —
людей, що прощаються, купка.

Кохані діти
в далекі краї від'їжджають.
В порожніх кімнатах
старі батьки застаються.

Якщо не поїдеш —
батьків годувати нічим.
А як зібрався,
в їх душах — нові печалі.

Докладно й суворо
своїх братів наставляють.
З поклонами, ніжно
звертаються до сусідів.

Скінчився бенкет
у шатрі під брамою міста,
І ось нарешті
з гостями й ріднею розстались.

Втираючи сльози,
плетуться один за одним.
І, тлумлячи тугу,
сідають в «колеса мандрів».

Хоч скільки вдивляйся —
візків і людей не розгледити.
Назавжди ця валка
за хмарами куряви зникла.

Я, власне, такий же:
давненько вже дім свій покинув.
Побачив цю сцену —
і мокра від сліз моя хустка.

З ВІРШІВ, НАПИСАНИХ ВИПАДКОВО

Вечір надходить —
дивлюсь на Великий хребет.
Важко зітхаю:
я досі ще тут, а не в горах.

І ось питання:
чому ж бо сталося так? —
Мирські тенета
мене обплутали щільно.

Маленька сестра —
доросліша з кожним днем.
Молодший брат
і досі ще не женився.

У хаті — нужда,
бо маю мізерну платню.
А про заощадження
й думати навіть не смію.

Вже скільки разів
я випростував крила, мов птах.
Але, озирнувшись,
лишався стояти на місці.

Я знаю горбок,
на якому свистів Сунь Ден.
Він нині безлюдний —
там тільки бамбук і сосни.

І звідси до нього —
скільки й шляху того?!

І вже в дорозі
давні мої знайомі.

Чуттєві пристрасті
слабшають що не день.
А чанський спокій
з кожнісіньким днем любіший.

Вирішую раптом:
зараз-таки й піду!
Невже чекати
аж поки рік закінчиться?

ВІДВІДУЮ ЖИТЛО ЛІ І

Навколо хвіртки —
осінніх трав різнобарв'я.
Цілими днями
немає візків і людей.

Гість завітав
у цей глухий закамарок.
Загавкали пси
десь між заляклих дерев.

Кошлатий свії чуб,
як завжди, він не зашпилив.
Даоські книжки
і досі в нього в руках.

Як ця людина
серцем до мене подібна! —
Дао — це головне,
а що у злиднях — дарма!

От тільки вип'єм
трунок оцей із Ічена —
І знову додому,
в лоянську кумирню вернусь.

НАПИСАВ, ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО ГОРИ СУНШАНЬ

Кришталева вода
 пишно вбрана в густий бережник.
Кінь, що тягне візок,
 чвалає повільно-повільно.

Річкова течія
 наче має думки — як жива!
Запізнілі птахи
 повертаються парами в гнізда.

Призахідне проміння
 залляло осінні хребти.
Мур безлюдного міста
 навис над старим перевозом.

Довжелезний цей шлях —
 до землі під високою Сун!
Доберусь все одно! —
 І, вернувшись додому, замкнуся.

ЖІНОЧІ ДУМИ НАПРИКІНЦІ ВЕСНИ

Свіжі рум'яна
 ще дужче жаль викликають.
Західна пора —
 і відгорнуто зайву фіранку.

Від диму курильниць
ясніють перлисті циновки.
А тінь від муру
повзе по яшмових сходах.

Весняна мошва
влітає крізь сітку на дверях.
А пізні птахи
ховаються в гіллі між квітів.

Увечері душу
затоплюють думи журливі.
Самотнє вікно...
А персики й сливи — квітують!

ПЛИВУ ПО СТАРОМУ СТАВКУ

Осіннє небо,
звичайно ж, високе і чисте.
А ще й до того
далеке від світу людей.

Це щастя — дивитись
на шпиль, оповитий хмарками,
І на журавля,
що стоїть на піщаній косі.

Прозорі хвилі
 спокійні, бо скоро всер.
Білісінський місяць
 уповні — і тиша навкруг.

На волю веслу
 я радо сьогодні віддався.
Час зволікаю —
 додому ніяк не вернусь.

ВЕЧІРНІЙ КРАЄВИД ІЗ ЩОЙНО ПРОЯСНІЛИМ НЕБОМ

Небо стало блакитне —
 знов степу немає кінця.
Хоч скільки вдивляйся в далеч —
 пороху й бруду нема.

До самої переправи
 наблизилась брама міська.
До гирла гірського потоку
 тягнеться низка дерев.

За рисовими ділянками
 мигтить річкова вода.
Із-за хребта виглядають
 блакитно-зелені шпилі.

На вулицях анікогісінько —
тепер-бо саме жнива.
Безмовні стоять подвір'я,
бо всі на південних полях.

СЕЛЯНСЬКІ ОСЕЛІ БІЛЯ РІЧКИ ВЕЙЧУАНЬ

Останнє проміння
освітлює вбогі хатини.
Корови і вівці
пилюку здійсмають в провулку.

Старий селянин
пастуха, свого внука, чекає —
Зіпершись на костур,
стоїть біля хвіртки із хмизу.

Колоситься жито,
фазани кричать без угаву.
Дерева безлисті,
і шовковики — як послулі.

Із сапками люди
вертаються з поля додому.
Ласкаво-ласкаво
вони між собою говорять.

Як заздро дивлюсь я
на цю тихомирність і ясність!
Досада поймає —
і я декламую: «Чому ж бо?..»

ГІРСЬКА ОСЕЛЯ КОЛИШНЬОГО ЧИНОВНИКА ЛІ

«Благородні мужі»
всі чини при дворі захопили.
Доля простих людей —
звільнитись за власним бажанням.

От і він, як майстри,
що золото хочуть створити,
Вище лісу забравсь —
на самім шпплі його хата.

На глухих перевалах
іще не розпукнулись квіти.
А за хмари зайшов —
залишив за собою й дерева.

Хоч надворі вже день,
вставати він ще й не збирався.
Тільки пташка якась
коли-не-коли проспівас.

ПИШУ СЕРЕД ПОЛІВ І САДІВ
САМЕ В РОЗПОВНІ ВЕСНИ

Зі стріхи линуть
 весняних горлиць пісні.
Село втонуло
 у білому кипні квітів.

Відтинаю сокирою
 надто довгі гілки.
Шукаю мотикою
 шлях струмка під землею.

Пташина, вернувшись,
 знаходить колишнє гніздо.
Людина, старіючи,
 все в календар поглядає.

Підношу келих —
 і раптом завмерла рука.
Згадався друг,
 що від мене далеко-далеко.

НАПИСАВ НА ЗНАК ВДЯЧНОСТІ
ХЕ ЧЕТВЕРТОМУ, ЩО ПОДАРУВАВ МЕНІ
ПОЛОТНЯНУ ХУСТКУ НА ГОЛОВУ

Селянська хустка —
найкращий вияв любові!
Дарунок цей —
найщирішому золоту рівня.

Радію такій
потребній самотнику речі.
Як тішить вона
дрібного чиновника серце!

Уранці на службі
ховаю її тимчасово.
Зате вечорами
вона на мені — постійно.

Сиджу й відчуваю,
що гамір і порох — далеко.
І думаю, друже,
що в ліс ми втечем обидва.

СЕЛЯНСЬКІ САДИБИ

Ось-ось закінчиться
минулого року зерно,
Немає надії
на добрі в цім році сходи.

До сивин доживеш —
цінуватимеш з рису відвар.
Щоб в могилу лягти,
треба мати якусь одежину.

Ось півень злетів
на побілену хвіртку з дощок.
Гніздо горобців --
у замшілім колодязнім зрубі.

У вози з хмизняка
запрягаєм худих корів.
У сандалях з соломи
пасемо щетинясті свині.

Почнуться дощі —
і гранати ламають гілки.
Як осінь настане,
бататів — нема куди діти!

Идучи до комори,
долаємо зарості трав:
У полі обідаєм,
сівши під крони повковиць.

Якщо цю місцину
взивають «Долина тупиць»,—
То нащо тужити
й питати про правду і кривду!

ВІРШІ НА РІЗНІ ТЕМИ
ПРО «ДОЛИНУ ХМАР» ХУАНФУ ЮЕ
(Цикл)

ПОТІЧОК, ДЕ СПІВАЄ ПТАШКА

Людині тут вільно.
Летять з дерев пелюстки.

Безмовні тут ночі
серед пустинних гір.

Місяць, зійшовши,
пташку гірську пробудив —

І та підспівує
пісні весняній струмка.

ЗАВОДЬ, ДЕ ЦВІТЕ ЛОТОС

Кожного дня
я з лотосом їду звідси.

Коса довжелезна —
вертаюсь додому пізно.

Жердиною бавлюсь,
але не розбризкую воду:

Боюсь намочити
червону одержу квітів.

ЗАТОН, ДЕ ЖИВЕ БАКЛАН

Щойно пірнув
під лотоса квітку червону —

І вже злетів
над чистим піском узбережним.

І знов самотньо —
який в нього одяг пухнастий! —

З рибою в дзьобі
сидить на ветхому плоті.

СТАВОК, УКРИТИЙ РЯСКОЮ

Ставок навесні
глибокий стає і просторий.

Його я всього
об'їду маленьким човном.

Повільно-повільно
змикається ряска за мною,

Та коси вербові
знов розганяють її.

У ГОРАХ ПОТРАПИВ ПІД ДОЩ

Серед білого дня
що є сили вперіщила злива.
Хоч навколо, хоч вгору
дивись — не розгледиш нічого!

Гірську пітьму
розривають лише блискавиці.
З віддалині морських
все сунуть і сунуть хмари.

Долаю потоки,
навпомацки йду по калюжах,
Деруся по кручах —
це жах, якщо тут заночую!

Та ось поночіло —
і... тиша, і місяць у річці.
І в цій благодаті
ще й пісня рибалки почулась.

РАНО-ВРАНЦІ ЙДУ НА АУДІЄНЦІЮ ДО ІМПЕРАТОРА

Яскрава ясність —
висока Ранкова зірка.
Безмежна темінь —
далеке досвітнє небо.

Густий туман
 навколо софор не розтанув.
Закаркав крук
 і мляво злітає над муром.

Ось стало чути
 розмови в високих покоях.
Ніяк не збагну,
 де міститься перевдягальня.

Підлеглі з свічками
 уже утворили чергу.
На царськiм подвір'ї
 стає і візник пихатим.

СЛУХАЮ ДВІРЦЕВИХ ВИВІЛЬГ

Вздovж двірцевого муру
 буїніють весняні дерева.
Тільки сонце зійшло —
 чути вивільг весняний спів.

Причаїлись — і щебет
 на деякий час притихнув.
Але місце змінили —
 і знов не вщухають пісні.

На гілках подрімати
біля вежі Ченлу сідають,
А пошарпати квіти
летять до палацу Вейян.

Безтурботні блукальці
не бажають назад вертатись —
От і в мене є час,
щоб згадати свій рідний дім.

ПРОВОДЖАЮ ДРУГА,
ЩО ПОВЕРТАЄТЬСЯ НА ПІВДЕНЬ

По всій країні,
напевне, весна розбуялась.
І вже в Трьох річках
лишилося мало гусей.

З'єдналися з небом
безмежні води Ханьшуя.
Самотній мандрівець
вертається в місто Ін.

В Юньго зеленіють
ніжні рисові вруна.
У чусців добірні
і диких злаків плоди.

Щемке почуття,
коли «та, що сперлась на хвіртку»
Здаля пізнає
свого Лао Лая халат.

ПРОВОДЖАЮ ЦЮ ВЕЯ,
ЯКИЙ, ПРОВАЛИВШИСЬ НА ІСПИТАХ,
ПОВЕРТАЄТЬСЯ В ЦЗЯНДУН

Я вельми шкодую,
що мрії твої не збулись,
Що треба ламати
вербові гілки навесні.

Пробувати гостем —
втратиш жовтий метал.
Вертатись додому —
здобудеш нову сивину.

До П'яти озер,
до хатки й наділу в три му
Через тисячі лі
ти їхатимеш сам-один.

Хоч знаю про Мі,
влаштувати тебе не вдалось.
І соромно: я ж бо —
радник при царським дворі!

ПЕЛЮСТКИ ГРУШЕВИХ КВІТІВ БІЛЯ ЛІВОЇ БРАМИ ПАЛАЦУ

Летять додолу,
встеляють моріг біля ганку.

Злітають вгору,
як подув торкнеться завіси.

Коли ж бо вивільзі
бавитись з ними набридне?

Схопила у дзьоб —
і прямо в палац злетіла!

ЖІНКА ГОСУДАРЕВОГО ОХОРОНЦЯ

Осінній місяць
зійшов над високим муром.
А з-поза муру
тужлива мелодія плине.

Самотня жінка —
і в пишній залі сумує.
Маленькі діти —
й на східцях знайшли забаву.

То вийде за браму,
то знов маячить у дверях:
Усе виглядає
вершника в синіх єдвабах.

Людей на дорозі
вже скоро зовсім не стане.
А цей гульвіса
і досі ще не вернувся.

Служниці затихли —
бояться й слівце сказати.
Поглянуть на неї —
і теж потихеньку плачуть.

ЯК ПОСЛАНЕЦЬ ДОСЯГАЮ ПРИКОРДОННИХ УКРІПЛЕНЬ

Одиноким візком, без нікого
поклав до кордону добратись.
Підвладними землями їду,
уже і Цзюйянь проминув.

Неначе безцільний блукалець,
покидаю рідні фортеці.
А он по чужому небу
дикі гуси додому летять.

Навколо — Велика пустеля,
сирітка-димок — як шнурочок.
Десь там, біля обрїю,— річка,
призахідне світило — чітке.

Зустрїв на Похмурїй заставі
самих тільки кінних дозорців.
Вони повіли, що намісник
живе тепер в горах Яньжань.

ПОСИЛАЮ МІНІСТРОВІ ЧЖАНУ В ЦЗІНЧЖОУ

Ти у мене в думках,
але де ти насправді є?
Втішаюся тим,
що дивлюсь на Цзінмень таємничий.

У цілому світі
моїх однодумців нема.
До самої смерті
твоїх добродійств не забуду.

Поклав, що віднині
цілком землеробству віддамсь
І буду старіти
у цьому садку на узгір'ї.

Вже виглядів очі —
на південь немає гусей...
Так з ким же тобі
перешлю хоч однісіньке слово?

В ПОХОДІ

Сурмлять роги
і порушують в таборі спокій.
З шумом і гамом
колона рушає в похід.

Квиління дудок,
безладне іржання коней,
Штовханина і тиск —
перебрід через річку Цзінъхе.

Сонце сідає
за далекий обрій пустелі.
Войовничі клики
з-поміж куряви й диму летять.

Накинем мотузку
зухвалому князю на шию
І, вернувшись пазад,
Сину Неба доповімо!

ВІДВІДИНИ ОКОЛИЦІ ЛЯНЧЖОУ

Всього-то й подвір'їв
тут буде, може, з десяток.
А трошки далі —
напевне, й того не налічиш.

Безладний похід
навколо сільської кумирні,
Барабани, флейти —
таке тут свято врожаю.

Вином обливають
опудало пса із соломи,
Запалюють пахоці
перед бовваном з цурпалку.

Шаманка надбігла
й сквапно щось ніби танцює —
Ногами в панчохах
здіймає круг себе пилюку.

ЛАДНАЮСЬ ПІД СЛОВА НАЧАЛЬНИКА
ОКРУГУ УЛАНА «ІЗ ЗАХІДНОЇ ВЕЖІ
ВДИВЛЯЮСЬ У ДАЛЕЧІНЬ,
МРІЮ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ДОДОМУ»

З високої вежі
 виглядаю того, хто в думках.
Зорові — обрій,
 чуттям же — краю нема.

З подушки можна
 побачити тисячі лі,
І через вікно —
 десятки тисяч дахів.

Спокійні, безжурні
 люди на довгім шляху.
Туманне, імлисте
 сонце над дальнім селом.

Сумний та похмурий
 той край, де берег зника.
Тоненький, самотній
 там тягнеться в небо димок.

Ти — великий талант,
 бо маєш до віршів хист.
Ти такий, як усі,
 бо мрієш вернутись назад.

Але неможливо
 побачити рідні місця.
І тільки в надхмар'ї —
 незмінність і чистота.

ПОХІД НА ЗАХІД

За спинами — стріли.
 Прийшли на далекий захід.

Квиління дудок.
 Перейшли величезну відстань.

Хмарки жовтуваті —
 відчутно, що близько застава.

Трава побіліла —
 це значить, що тут уже осінь.

ВІРШ ПРО ОКРУГ ЮЙЛІНЬ

На вершині гори —
 гайок з кипарисів і сосен.
Жебоніння струмка, що тече під горою,
 щемом в душі озивається.

Навколо на сотні, на тисячі лі —
 весняних трав різнобарв'я.
Хуанхе все тече і тече на схід —
 і навіть на мить не спиниться.

В прикордонному таборі «Жовтий дракон»
 тутешніх воїнів діти
Нерадо стрічають столичних людей,
 не бачать у них співвітчизників.

ГОСПОДАР ТИСЯЧІ ПАГОД

На заїжджім дворі
 зустрічаю прекрасне свято.
Вітрильник мандрівця
 сьогодні не рушить у путь.

На берег Бяньхе
 віконце моє виходить.
Багато човнів,
 бо саме тут перевіз.

Собаки і кури
 бродять по всіх провулках.
Шовковиці й в'язи
 затінюють дальні поля.

Житло відлюдника
люди не можуть уздріти,
Бо ложе його
породжує хмари й туман.

ОПЛАКУЮ МЕН ХАОЖАНЯ

Я давнього друга
побачити більше не зможу,

Хоч води Ханьшуя
продовжують бігти на схід.

Дозвольте спитати
вас, старожили Сян'яна:

Цим горам і річці
нащо порожній Цайчжоу?

РОЗДИВЛЯЮЧИСЬ, ПЛИВУ РІЧКОЮ ХАНЬЦЗЯН

Де чуський кордон,
там з'єднуються Три Сяни.
Тернову браму
омивають Дев'ять розток.

Річкова течія —
десь між землею і небом.
А барви гірські —
чи вони є, чи нема?

Прибережні містечка
плавко линуть повз мене.
Попереду обрій
гойдається хвилям у такт.

У місті Сян'яні
повітря і сонце — чудові!
Затримаюсь тут
із келихом трунку, як Шань.

НА СВІТАНКУ ПРОЇЗДЖАЮ УЩЕЛИНОЮ БА

Почався світанок.
В'їжджаю в ущелину Ба.
Весна вже на схилі,
і думи мої — про столицю.

Над світлою річкою
жінка самотня пере.
Під вранішнім сонцем
безліч півнів галасує.

Цей край — водяний,
і навіть базар — на човнах.
Тут в горах містки,
й вершини дерев під ногами.

Піднявся нагору —
з'явилися тисячі прірв.
Поглянув у далеч —
обидві протоки побачив.

В розмовах людей —
багато чужинних слів.
В піснях солов'їв
вчуваються звуки вітчизни.

Красоти природи,
увага моя до них
Розвіяли трохи
в душі почуття розлуки.

ВНОЧІ ПРОПЛИВАЮ ЦЗІНКОУДАЙ

Самотнє вітрильце
пливе в зеленім тумані.
Понуре взбережжя —
на тлі багрового неба.

Уранці побачу
привабливі цзянські рослини.

Вночі почую
наспіви уського краю.

Південне море
вщерть повне водою припливу.
Північний Ківш
до хмар батьківщини ближчий.

Службове відрядження —
ось чому тут я тиняюсь!
Вже всі свої думи
віддав перелітним гусям.

ПРОВОДЖАЮ ЦІМУ ЦЯНЯ,
ЯКИЙ, ПРОВАЛИВШИСЬ НА ІСПИТАХ,
ПОВЕРТАЄТЬСЯ В РІДНІ МІСЦЯ

Коли мудре правління —
охочих до втечі немає.
Всі великі уми
повертаються знову на службу.

Стало ясно й тобі,
усамітненому в Східних горах:
Зараз час не такий,
щоб займатись збиранням травички.

А втім, той, хто далеко
від золотобрамних кварталів,

Не повинен казати,
ніби він у житті помилився.

На Хуай чи на Цзяні
відсвяткуєш «холодну їжу».
Десь на Ло чи в столиці
перевдягнешся вже у весняне.

На Чап'анським шляху
прощальний бенкет улаштуєм,—
І подібні серця
віддаляться, може, назавжди.

У дорозі гребтимеш
розкішним веслом коричним.
А местимеш удома
навколо хвіртки із хмизу.

Далекі дерева
потроху обступлять мандрівця.
Самотнє містечко
проступить в західнім промінні.

Тобі допомогти —
мій задум на цей раз не вдався.
Але ти не думай,
що справжні друзі зникають!

МЕЛОДІЇ БЕЗТУРБОТНОЇ ВЕСНИ

1

О, скільки їх тут,
абрикосів на березі річки!

І знов розцвіли
під теплим нічним вітерцем.

Заповнився сад
квітками всіляких відтінків,

Які відбиваються
в темно-зеленій воді.

2

У двірцевому парку
дерев — неможливо злічити!

І квіти на них
все нові і нові розцвітають.

Карети — напахчені,
вершники — в пишних єдвабах.

Вітерець хоч і тихий,
та трохи здіймає пилюку.

ОСІННІ ДУМКИ

1

Стою на веранді, і свіжий вітрець
колихає легенький одяг.

Вночі — немов воскресає слух:
вдивовижу і звуки клесидри!

Переплив через Річку небесну місяць —
і сяйво стало вологим.

Сороки зметнулися з дерева раптом —
листя летить водоспадом.

2

З палацу дивлюсь на ставок Тайє,
на блакитну його поверхню.

Хоч літня спека й не зовсім пройшла,
та осінніх думок вже багато.

Всю ніч починався легенький вітрець
і ледь-ледь колихав листочки.

І все ж на лотоси, що на ставку,
поздував всі перлисті росини.

БІЛЯ ВИСОКОЇ ВЕЖІ
ПРОВОДИВ РАДНИКА ЛІ

Розпрощалися ми.

Я — один біля вежі.

Все дивлюсь, де кінець
цій заплаві імлістій?

Птахи в гнізда летять.
Догоряє заграва.

А мандрівець — іди!
Про спочин — і не думай!

ПРОВОДЖАЮ НАЧАЛЬНИКА ОКРУГУ
ЦЗИЧЖОУ ПАНА ЛІ

Тьма-тьменна прірв.
Дерева сягають неба.
Тисячі гір.
Лункі голоси зозуль.

Нетрі такі,
що повністю дощ їх не змочить,
Хоча з дерев
і сотні течуть струмків.

Тканину тунбу́
 нестимуть тобі в податок.
Рішатимеш спірки
 щодо земель під багат.

Згадай, як Вень Вен
 тубільців умів наставляти.
Візьми ж за приклад
 діяння цього мудреця!

ЗИМОВОЇ НОЧІ,
СТОЯЧИ ПІД СНІГОМ,
ЗГАДАВ ХАТИНУ ВІДЛЮДНИКА ХУ

Холодна ніч
 посилає стріли світанку.
В гладенькому люстрі
 бачу зморшки обличчя.

Глянув крізь шибку:
 од вітру бамбук похилився.
Вийшов із хати:
 снігу — повнісінькі гори.

Летить пластівцями
 у тиші вузьких провулків.
Укрив, наче шовком,
 паркани широких подвір'їв.

А як там тепер
Юань Ань у своєму домі?
До того спішу,
хто не хоче гостей приймати.

ПРОВОДЖАЮ ЮАНЯ ДРУГОГО, ЯКОГО ПОСЛАНО В АНЬСІ

У містечку Вейчені вранішній дощ
куряву добре зволожив.

На заїзнім дворі посвіжішав моріг,
листя на вербах засяло.

Я вважаю, що треба наповнити нам
ще по єдиному дзбанку,

Бо на заході, як проминеш Янгуань,
давнього друга не стрінеш.

ПРОВОДЖАЮ ШЕНЬ ЦЗИФУ, КОТРИЙ ПОВЕРТАЄТЬСЯ В ЦЯНДУН

На переправі під вербами
мало людей сьогодні.

Човняр почав веслувати
до протилежного мису.

Але почуття мої, друже,
як і весняні ці барви,

Хоч на якому березі —
завжди будуть з тобою.

ЗЕЛЕНИЙ ПОТІК

В розмовах — я ніби
на вквітчаній Жовтій річці,
Насправді завше
іду за Зеленим потоком.

Корюся горам —
тут закрутів десять тисяч.
А йти по дорозі —
і сотні лі не пройшов би.

Гучний в нього плюскіт
серед безладдя каміння.
Та барви спокійні
під таємничістю сосон.

Між хвиль-баранців
горіх водяний зміїться.

У люстрі-прозорі
комиш відбивається ясно.

У серці моєму
давно вже лагода й тиша.
Ця чиста вода
така ж безтурботна, як серце.

Лишиться б тут,
на скелі оцій прибережній,
Закинути вудку —
і поки життя закінчиться!

РАЗОМ З ПОМІЧНИКОМ МІНІСТРА ЛУ СЯНОМ ВІДВІДУЮ ЛІСОВУ ОСЕЛЮ ВІДЛЮДНИКА ЦУЙ СІНЦЗУНА

Плетиво тіней від кроп зелених
укрило землю навколо.

Смарагдовий мох щодня буйніший,
і, певна річ, ні смітинки.

Сидить незрушно, простоволосий,
під величезним кедром.

Глядить самими тільки білками
на тих, що прийшли із миру.

ПОВЧАЛЬНІ СЛОВА

1

Ці червоні стрічки
прикрашають чийого нащадка?
Чи не з роду він Цзіня?
А може, могутнього Чжана?

Він на білім коні,
з вороним стригунцем за собою,
Приїжджає щодня
до воріт Мідяного дракона.

Запитати б у нього,
які він має заслуги.
Чи багато похвал
почув із уст государя?

Бої півнів влаштовує
в Залі Спокійних мелодій.
На фазанів полює
в посадках Верхнього гаю.

У розкішних візках —
непрямою дорогою їдуть.
А нефриту й перлин —
у високих палацах багато.

Чом же сталося так,
що мужі у коронах, в каретах
Розмовляти не хочуть
з людьми в полотняній одежі?

2

Будинки ваші
у центрі стоять, вздовж Каналу.
Плакучі верби —
навколо широких подвір'їв.

За багатим столом
розмовляєте ви з фаворитом,
І на сяючих конях
ви їдете до государя.

Аж вісім осіб
визначають: вам жити чи вмерти.
Одне їхнє слово —
і ви у пужді чи в багатстві.

Зрозумійте людей,
які мерзнуть під цим же небом.
Не хизуйтесь теплом
ваших білих лисячих хутер.

ОПИСАВ ТЕ, ЩО БАЧИВ
У «ДЕНЬ ХОЛОДНОЇ ІЖІ»
НА СХІД ВІД МІСЬКОГО МУРУ

Рівненькою смужкою — чистий потік.

Пообіч — персики й сливи.

Вода колише зелений рогіз,
торкає траву прибережну.

Вздовж берега — купками сім'ї сидять,
і скільки їх там — не злічиш!

Дерева напівоблетіли уже,
пливуть пелюстки за водою.

Так часом тусають ногою м'яча,
що він вище птаха злітає.

Орелі розгойдують деякі так,
що їх пад деревами видно.

Це свято — найкращий для молоді день,
сьогодні вона розкошує.

Ні «свята па березі» не визнає,
ні дня поминання померлих.

ПИШУ З НАТУРИ

Прихмарило трохи —
і дощик іде над палацом.

В цім закутку двору
так мляво й повільно днів!

Сиджу і дивлюся
на мох, що лазуровим зветься.

Він хоче угору
но одягу лізти моему.

СПОГЛЯДАЮ ПОЛЮВАННЯ

Вітер дме усе дужче —
тятиви у луків гудуть.

Це воєначальник
на лови прибув у Вейчен.

Трава жовта, суха —
в соколів очі злістю горять.

Сніг розтав на полях —
і копита у коней легкі.

Ось на повнім скаку
пронесли повз містечко Сіньфен.

І уже вдалині —
повертаються в табір Сілю.

Обернулись туди,
де недавно стріляли в орла:

Там на тисячу лі —
нерухомі вечірні хмарки.

ЖДУ ЧУ ГУАНСІ,
АЛЕ ВІН НЕ ПРИЇЗДЖАЄ

Численні брами
 відчинено, ледве свінуло.
Ніяк не всиджу —
 до гуку візків дослухаюсь.

Надіюсь: от зараз
 яшмові брязкальця дзвякнуть.
Тоді б я відразу
 вийшов за двері назустріч.

Ранковий дзвін
 пролунав за двірцевим парком.
Ріденький дощ
 перейшов над весняним містом.

Кінчається тим,
 що й мені до тебе вже пізно.
Іду на службу —
 і ясність у пристрастях тоне.

СЕРЕД СНІГУ ЗГАДУЮ ЛІ І

Завалено снігом
 усі шляхи і стежки.
Немас надії,
 що давній друг завітає.

У місті Чан'ані — тисяча брам
і десять тисяч дверей.

І де зараз трюхає-дріботить
твоя «золота вуздечка»?

ПРОВОДЖАЮ ЧЖАНА П'ЯТОГО, ЯКИЙ ПОВЕРТАЄТЬСЯ В ГОРИ

Проводжаю тебе —
і безмежна моя печаль.
Бо ще кого
доведеться мені проводити?

О, скільки днів
пліч-о-пліч ми провели!
Ти перший зважився
порох з одежі струсити.

На сході в горах
хатина із хмизу є.
Як би я радо
підмітав біля тої хвіртки.

Але, зрозуміло,
і я зі служби втечу.
Невже ж бо зраджу
свою заповітну мрію!

ВЕСНЯНОЇ НОЧІ
В БАМБУКОВІЙ АЛЬТАНЦІ
ДАРУЮ ПОМІЧНИКОВІ
НАЧАЛЬНИКА ПОВІТУ ЦЯНЮ,
КОТРИЙ ПОВЕРТАЄТЬСЯ В ЛАНЬТЯНЬ

Як тихо навколо! —
Всі рухи земні припинились.
Лиш гавкіт з-за лісу
коли-не-коли донесеться.

Я знову і знову
вертаюсь думками у гори.
Далеко на захід
від тих ручаїв живуть люди!

Як заздрю тобі я:
ти завтра вранці поїдеш,
Щоб папороть рвати,
забувши корони й карети.

ПРОВОДЖАЮ ПОМІЧНИКА
НАЧАЛЬНИКА ПОВІТУ ЦЯНЯ,
ЯКИЙ ПОВЕРТАЄТЬСЯ В ЛАНЬТЯНЬ

Колір трави
з кожнісіньким днем усе кращий,
Та мало хто йде
де Персикового струмка.

Оду Пінцзи

щільніш до грудей притиснув.

Халат Лао Лая

ще довго стоїть ув очах.

Настане весна —

розцвітають у горах вишні,

До дому свого

з-над моря спішать ластівки.

В цім році — пштво

у «день холодної їжі»,

Бо це неминучість —

вертатись до хвіртки з гілок.

НА ПРОЩАННЯ

Зсідаю з коня

і чарку підпошу тобі.

Питаю тебе:

«Куди ж бо прямуєш тепер?»

Відказуєш ти:

«Чого я бажав — не досяг.

Додому вернусь

і в горах свій вік доживу».

«І справді — рушай!

Нема більш у мене питань —
Бо ж білим хмаркам
не буде ніколи кінця!»

ПРОВОДЖАЮ ЗАВІДУВАЧА
ІМПЕРАТОРСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ ЦІМУ,
КОТРИЙ, ПОКИНУВШИ СЛУЖБУ,
ПОВЕРТАЄТЬСЯ В ЦЗЯНДУН

Ця славна доба
давно вже мені недоступна.
Відринутий нею,
я схожий у всьому на тебе.

На волю небес
нарікання і крихти не маю.
У мого життя —
звичайнісіньке, скромне обличчя.

Оце міркую:
як підеш, струсивши порох,—
В широкім цім світі
де ти зупинишся врешті?

В осінньому небі
на тисячі лі ящина.
При заході сонця
великі ріки порожні.

В безмежжі ночі,
 вибиваючи такт рукою,
Складатимеш вірші,
 залятий місячним сьйвом.

Серед риб і птахів
 ти станеш до них подібним.
В очеретяних нетрях
 утишаться болі душевні.

В цім світі лискучим
 я тільки гість недоречний.
Під вітром віниччя —
 біле моє волосся!

Такий собі кеп,
 нетямуций у світських справах.
Недбайливий відлюдько,
 далекий від царського вуха.

Якщо нікчему
 відмітити інколи й можна —
Невже ж хтось піде
 на цю справедливість найвищу?!

І я незабаром
 службу свою покину.
Вернусь до землі,
 простим гречкосієм стану.

НАПИСАВ, ВИЙШОВШИ НА ТЕРАСУ
В ДОМІ СЮЦАЯ ПЕЙ ДІ

Правильно жити —
не виходити з власної хати.
Вдовольняти свій зір —
дивитись на гори і хмари.

Разом з птахами
сідає вечірнє сонце.
Сама, без людей,
спочиває осіння рівнина.

Цілком зрозуміло:
з того далекого лісу
Не можна розгледіти
цю невеличку стріху.

Твій гість із тих,
що милуються місяцем довго.
Скажи служникові,
щоб двері не брав на клямку.

СЛУХАЮ, ЯК СЮЦАЙ ПЕЙ ДІ
ДЕКЛАМУЄ ВІРШІ, І ПРИСВЯЧУЮ
ЙОМУ ОЦЕЙ ЖАРТ

Мавпячі крики —
наскільки ж вони болючі!

Печалють уранці
і ввечері тугу нагонять.

Не треба зчиняти
зойки в Чаклунській тіснині,

Бо лопне душа
у гостя осінньої Річки.

ЧЖУННАНСЬКА ОСЕЛЯ

В серединні роки
полюбив я безмежно Шлях.
На смерканні життя
поселився в Південних горах.

Коли настрій буває,
іду на прогулянку сам.
До найкращих місцин
тільки я тут знаю дорогу.

Бреду аж туди,
де струмок початок бере.
Сиджу і милуюсь,
як хмари з-за гір випливають.

Зустріну, бува,
дроворуба, що в лісі живе,—
Забалакаюсь так,
що й додому вже пізно вертатись.

ВІДПОВІДАЮ УЧНЕВІ ЧЖАНУ П'ЯТОМУ

В горах Чжуннань —
хатка з солом'яним дахом.
З вікон її
видно самі тільки гори.

Цілий рік тут немає гостей,
завжди зачинена хвіртка.
Цілий день тут немає гризот,
завжди на серці спокійно.

Сам господар собі: трунок п'ю,
рибу ловлю у потічку...
О, якби ти приїхав сюди!
Ми б спілкувались з тобою.

ГІРСЬКИЙ КИЗИЛ

Достиглі плоди
червоно блищать під горою.

Тонкий аромат
від морозцю стає ще ніжнішим.

Як зараз до речі
квітки на коричних деревах,

Що їх на подвір'ї
освітлює місяць осінній.

В ГОРАХ ЧЖУННАНЬ

Вершини гір Тайї
наблизились до божої столиці.
Могутні їх кряжі
сягають аж до тих країв, де море.

Подивився униз —
землі не видно. Тільки білі хмари.
Ввиходиш у блакить —
все ясно бачиш. Мли уже немає.

Поділено Китай
відногами центральної вершини.

У безлічі долин
водночас не однакова погода.

...Подамся я туди,
де люди є, і там переночую.
За цим струмком живе
знайомий дроворуб. Зайду до нього!

ПРОВОДИ

Аж тільки у горах
нарешті розсталися ми.

Додому прийшов я
і в сутінках хвіртку замкнув.

Трава зеленіє
щорік, як приходить весна.

А ви, ваша світлість,
чи вернетесь в наші краї?

В ГОРАХ

На Терновім струмку
острівцями — лискуче каміння.

З неба холодом дме
і черленого листа вже мало.

На стежину гірську,
мабуть, дощ споконвіку не падав,

Та повітря навкруг
бірюзове — аж одяг вологне!

ЗАПИСАВ У ПАРКУ ТЕ,
ЩО БАЧИВ І ДУМАВ,
І ПОСЛАВ МОЄМУ
МОЛОДШОМУ БРАТОВІ ДАНЮ

Придивився й збагнув,
що нічого мені не потрібно,—
От тільки б розвіяти
сум у душі хоч на хвильку!

Весняна трава
над люстром ставка принишкла,
А сиві хмари
пливуть над гірським смарагдом.

Позаду — Мяньюшуй,
до Хе і до Вей простягся.
Попереду — гори,
що Янь і Ін оточили.

Співають сосни
тихеньку пісню під вітром.
Вдивляються квіти
в своє відбиття у плесі.

В цих землях не рідкість
«пропасниця ціського князя».
Багато хто має
на шиї «цзінчжоуську гулю».

Даремно читати
написане красним пензлем?
Але ж існувала
з червоним піском криниця!

Печалиться серце —
і ладне затихнути зовсім.
Волосся скуйовджене —
і розчесати не в силі.

Як влігся на маті —
то довго тягнеться днина.
Як вхід не парадний —
то навіть і вдень безшумний.

Нерадісні думи
у хижці з солом'яним дахом.
І збільшує тугу
чудовий пейзаж навколо.

НАПИСАВ У ГОРАХ
НА ПОЧАТКУ ОСЕНІ

Позбавлений хисту, рішив, що не варто
квітучій добі заважати,
А краще втекти й, живучи над потічком,
триматися рідного тину.

Чи ж можна судити-ганьбити Шан Піна
за те, що дітей женив рано?
От гидко, що Тао, начальником ставши,
покинув посаду цю пізно!

Чим ближче до осені, тим жвавіше
сюрчать цвіркуни на подвір'ї.
Чим ближче до вечора, тим сумніше
скрекочуть у горах цикади.

Вкруг хвіртки із хмизу — мовчання і спокій,
ніхто не приходить до неї.
Пустинний цей ліс, і єдину надію
на білі хмарки покладаю.

МЕНЕ ВІДВІДУЄ
ЧЖЕН З ОКРУГУ ГО

Нарешті з'явилося,
в останню весняну днинку,
Щедре сонце —
і враз змолоділа зелень.

Сідаю на ліжко —
дзеркал глянсувальником чуюсь.
А йду під дерева —
тоді я садів поливальник.

П'ятеро коней
сполохали вбогий завулок.
Двоє служок
виходять услід за старцем.

В кухні швиденько
зготовано просту їжу.
Не ображайтесь —
у домі Жуанів злидні.

ПОСИЛАЮ ЯК ДАРУНОК ПЕЙ ДІ

Як сонце сідає,
довкільні пейзажі — казкові!
От саме в цей час
і складатиму вірші для тебе.

Спинився й вдивляюсь
в далеку надобрійну смугу,
Вигідно зіпершись
на «жезл, що сповняє бажання».

Весняний вітрець
колихає всіляку травичку.
Нова орхідея
з'явилась у мене під плотом.

Тьмяніє, тьмянішає
хвіртка, нагріта сонцем.
Підходять селяни
і так до мене говорять:

«Розкішні луги,
бо проміння весняне вернулось.
Ставки неозорі,
бо воду весняну ввібрали.

Хоч персики й сливи
іще не окрилися квітням,
Бруньок та бутонів
на їхніх гілках не злічити!

Тож просимо вас
дорожній ціпок готувати,
Адже незабаром
почнуться роботи в полі».

ЯК ЖИВУТЬ У ГОРАХ

Самотньо і тихо.

Причинено хвіртку хибку.

Блакитне безмежжя.

Стоїш проти заходу сонця.

Журавликів гнізда

на кожній соснині навкруг.

А люди приходять

до брами із хворосту рідко.

Бамбук ледь зміцнілий

вкривається свіжим пилком.

А лотос червоний

скидає старі свої шати.

Кінці переправи

розквітли вогнями багать.

Збирачки горіхів

розходяться вже по домівках.

ВІДВІДУЮ ХРАМ СЯНЦЗІ

Не знав я раніше,

що тут храм Сянцзі розташований...

Іду кілька лі вже —

вершина-бо в хмари ввігналася.

Хоч ліс цей одвічний,
а жодної стежки не втоптаню.
Хоч гори глибинні,
а звідкись доноситься бамкання.

Щораз уривається
мова струмка поміж брилами.
Здаються холодними
промені сонця на зелені.

...Людина у сутінках,
в закутні прірви пустинної
Незрушною позою
вбила Дракона отруйного.

У ГОРАХ ОСІННЬОГО ВЕЧОРА

Опісля дощу
посвіжішали гори пустинні,
Хоч осінь надворі
і сутінки вже западають.

Прозорий струмочок
біжить по камінні у річку,
І місячне сяйво
між соснами ллється на землю.

Бамбук зашумів —
це додому вертаються пралі,

А лотос рухнувся —
це човен відчалив рибальський.

Що ж, квіти весляні,
як хочеться їм, — хай зникають!
А ви, ваша світлість, —
ви ж можете тут залишитись!

ВІДПОВІДАЮ ПЕЙ ДІ

Холодна вода
розлилася — й краю не видно.

Осіній дощ
густючий такий — аж темно!

Мене ти спитав:
де зараз Чжуннанські гори?

Я серцем знаю:
ще далі, ніж білі хмари.

ПРОВОДЖАЮ У ФАНЧЕН
ЙОГО СВІТЛІСТЬ
НАЧАЛЬНИКА ПОВІТУ ВЕЯ

Пригадую трохи,
як був серед тих очеретиц.
Яка ж це пустельність —
до чуських людей поїздка!

Високі птахи
над Хуай безкопечною плинуть.
Рівнинні трави
колишню Ін заглушили.

Посланцева карета
почує писк фазаняток.
А його барабан
кукуріканню відгукнеться.

Якщо ж завітає
якийсь діловод з округи —
Тоді не гордуйте,
а з жезлом вийдіть назустріч.

РОЗСТАВШИСЯ
З МОЛОДШИМ БРАТОМ ЦЗІНЕМ,
ПІДНЯВСЯ ДО ХРАМУ
СИНЬОГО ДРАКОНА І ДИВЛЮСЬ
НА ГОРИ ЛЯНЬТЯНЬ

На дорозі у полі
ми щойно з тобою розстались.
Безкраїсть, безмежжя —
і морок міських околиць.

Піднявся на пагорб —
і все ж тебе я не бачу.
І рідні гори
сьогодні за хмарами знову.

Далекі дерева
цілком сховали мандрівця.
Під довгим небом
десь зникла осіння застава.

Ридає серце,
бо ти в чужину поїхав!
Де зараз летить
твого візка парасолька?

ОСІННЬОГО ВЕЧОРА СИДЖУ САМ-ОДИН

Сиджу самотою.

Печалюсь, що іній на скронях.

Кімната порожня.

Час другої варти надходить.

Дощі затяглися —

й плоди обсипаються в горах.

Ліхтар не погашено —

й коник в траві не змовкає.

А біле волосся

ніколи не змінить свій колір!

Як жовтий метал

ще ніхто не зробив із заліза.

Для того, щоб знати,

як збутись хвороб старечих,

Лишається тільки

закон Небуття вивчати.

РАДІЮ,
ЩО ПРИЇХАВ ЦЗУ ТРЕТІЙ,
УМОВЛЯЮ ЙОГО ПЕРЕНОЧУВАТИ

Біля хвіртки
 спішився гість із Лояна.
Струшує порох
 з дорожнього плаття свого.

Двері мої
 зачинені завжди на клямку,—
Але не тоді,
 коли завітає друг!

На кучугурах —
 прощальні промені сонця.
Люди вертаються
 кожен у свій куток.

У давні роки
 один халат ми ділили!
Куди ж бо на ніч
 вертатись своєму візку?

МОНАСТИР «КАМ'ЯНА БРАМА»
В ГОРАХ ЛАНЬТЯНЬ

Як сонце па схилку —
гори і води чудові!
Хитаюсь в човні,
погожому ввірившись вітру.

Милуюсь красою —
і відстані не відчуваю.
Отак не помітив,
коли й до верхів'я добрався,

Настільки вражає
цих хмар і дерев досконалість,
Що вже й сумніваюсь:
а чи я не сплутав дорогу?

Та ось несподівано
річка круто звернула,
І, різко звузившись,
стала гірським потоком.

Лишаю човна,
легенький ціпок готую
І радий, що місце
таке, якого й бажав я.

Іду, роздивляюсь:
он кілька старих монахів

Гуляють в затінні
між сосон і кипарисів.

Як в лісі ще темно —
ранкове читання санскриту.
Як в горах вже тихо —
вечірнє сидіння у позі.

Звичаями рівні
цнотливим малим пастушатам.
Про світські справи
взнають від гостей-дроворубів.

Ночують під гіллям
найвищих дерев тутешніх.
Запалюють пахощі,
лігши на яшми-циновки.

Духом квітковим
пропахли людські одежі.
Місячне сяйво
відбивають навколишні скелі.

Сюди повернусь я!
От тільки б з дороги не збитись.
Тож завтра уранці
добряче її роздивлюся.

«Прощайте, люди
із Персикового джерельця!
Як квіти розквітнуть —
я знову побачуся з вами».

ЯК Я ЖИВУ НАВЕСНІ В САДУ

Пройде дощ уночі —
дерев'яні сандалі взуваю.
Приморозить уранці —
вдягаю старенький халат.

Вже розорано землю.
Розподілено чисту воду.
Рожевіючий персик...
Переплетені коси верб...

Моріжкові ділянки
утворюють шахову дошку.
Над верхами дерев
видається колодязний звід.

Ну, а вдома я маю
обтягнутий шкірою столик
І, коли вечоріє,
всамітнююсь з ним в долині.

ВІДВІДАВ ГІРСЬКУ ОСЕЛЮ ВИСОКОШАНОВНОГО ТАНЬ СІНА В ХРАМІ ГАНЬХУА

Ясним надвечір'ям
на тростку бамбукову спершись,
Ви ждали мене,
перебрівши Тигровий потічок.

...Поквапили гостя.

Рев тигра у горах почули.
Вертались додому —
за плином води поспішали.

Жаркий на галявині
килим із безлічі квітів.
Ледь чутний в ущелині
голос самотньої пташки.

Сиділи вночі
серед тиші пустинного лісу.
І вітер у соснах
достоту нагадував осінь.

ІЗ ВДЯЧНІСТЮ ВІДПОВІДАЮ
НА ВІРШ УРЯДОВЦЯ СУ,
ЯКИЙ ЗАВІТАВ У МОЮ
ЛАНЬТЯНСЬКУ ХИЖКУ,
АЛЕ НЕ ЗАСТАВ МЕНЕ

Бідна хатина
притислась до входу в міжгір'я.
Високі дерева
глухе сільце оточили.

По стежках кам'яних
ви стільки візком пропетляли!

Та в хижці гірській
хто ж буде чекати на гостя?

Тут човен рибальський
вмерзає у рінь прибережну.
Мисливський вогонь
спопеляє трави рівнинні.

І тільки й того,
що крізь мавпячі зойки вечірні
Інколи чується
бамкання дзвопа з надхмар'я.

ДЯКУЮ ПАНАМ,
ЩО ВІДВІДАЛИ МЕНЕ

На жаль,
я досі ще не помер!
Оплакую
долю свою сирітську.

Живу на покої
в горах Ланьтянь
І нивку скупу
сам-один обробляю.

Як рік закінчиться —
податки плачу,

Зерно в горнятку
підношу духам.

Коли удосвіта
йду я на луг —
Роса не висохла
ще на травах.

Колп увечері
бачу вогні —
З клунком на плечах
вертаюсь додому

...Чую: до мене
гості спішать.
Підмів біля хвіртки,
як і годиться.

А чим частувати
я буду їх?
Поріжу гарбуз
та грушок назбиваю.

Шанобливо дивлюсь
на мудрих мужів,
Дарма, що сам я —
вже геть-то сивий.

Сором бере,
що циновок нема.

Накидав гілок,
натрусив соломи.

...Плавали потім
човном по ставку
І, зрозуміло,
лотоси рвали.

Бліді осетри
розважали нас.
І білий пісок
відбивав наші тіні.

...Гірські птахи
летять на нічліг.
Сонце вже низько,
в вечірнім серпанку.

Сіли на коней,
а хто у візок,
І швидко зникли,
як літня злива.

...В глухому селі
цвіркотять горобці.
В якомусь дворі
кукурікнув півень.

Вернувся до хати
і знову — один.
Схлипнув, потім ще...
І зітхаю, зітхаю.

НАПИСАВ, ПОВЕРТАЮЧИСЬ НА РІЧКУ ВАНЧУАНЬ

Виходжу з міжгір'я і чую
віддалене бамкання дзвона —
Тепер лісоруби й рибалки
стрічатися будуть все рідше.

Погідно над обрієм — сонце
за гори далекі заходить.
Іду самотою додому,
до білих хмарин повертаюсь.

Стебло водяного горіха
слабке, і стоять йому важко.
Квітки тополіні — пушинки —
легкі, і летять вони вільно.

Поверхня луки, що на сході
весняними барвами грає.
Пойнятий журбою, закрию
із хворосту зроблену хвіртку.

УТІХИ ПОЛІВ І САДІВ

1

Існують такі,
що на службу ідуть до великих палаців.

А є ще й такі,
що з жінками гуляють в Північнім
кварталі.

На коні проїжджати і дзвякати яшмою —
що із того?

На горі Кунтун розпустити волосся —
оце людина!

2

З государем лиш другий раз зустрівся —
і вже тисячами людей керуєш.

На прогулянці трошки порозмовляв —
і відзнаку першого ступеня маєш...

Та значно краще
орати удвох на південних полях!

Або, наприклад,
з трунком засісти під східним вікном.

3

Збирав водяний горіх —
і раптом на переправі вітер!

Узяв був ціпка пройтись,
але сідає за обрій сонце...

Старий рибалка
біля горбка з абрикосовим деревом.

Селянські хати
вколо джерельця з квітучим персиком.

4

Тутешні ароматні буйні трави
і восени зелені.

Під гордою високою сосною
і влітку прохолодно.

Самі, без пастухів, корови й вівці
вертаються додому.

І діти тут не бачили ніколи
вельможного убрання.

5

Сирітка-димок
в далекім селі під горою.

Самотня сосна
на скелі під самим небом.

Один корець
у тісній Янь Хоєвій хижці.

Добродій «П'ять верб»
живе в садибці навпроти.

6

Персик — рожевий,
і знов умитий нічним дощем.

Верби — зелені,
та ще й залиті весняним парком.

Пелюстки облітають,
а служка і досі їх не підмів.

Соловейко співає,
а той, що у гір гостює, все спить.

Питва хильнути наймиліше,
коли сидиш перед потічком.

На ціні грати найзручніше,
коли зіперся на сосну.

В саду Південнім на світанку
я рву зарошені рожини.

У Східнім домі вечорами
товчу я просо золоте.

НАПИСАВ У СЕЛІ
БІЛЯ РІЧКИ ВАНЧУАНЬ
ПІД ЧАС ДОВГОГО ДОЩУ

Дощить і дощить у пустинному лісі —
і полум'я вогнища мляве.
Зварив лободянки, пшоняної каші —
і людям на поле несу.

У літньому гаї, густому, аж темному,
вивільга жовта співає.
Над рисовим полем, безмежним-безкраїм,
білісенька чапля летить.

Я тут, серед гір, у мовчанні вправляюсь —
дивлюся на квіти ранкові.

Під соснами цими дотримуюсь посту —
лиш росяний соняшник рву.

Тепер, селянину, мені вже не треба
змагатись з людьми за посаду.

І тільки от чайки, чому — не збагну я,
цураються досі мене.

**НАТХНЕНИЙ ГОРАМИ,
В ЯКИХ ЖИВЕ
ДОРОГИЙ ЦУЙ ЦЗІЧЖУН
ІЗ ПУЯНА**

Від осінніх пейзажів
душа взагалі завмирає,
А тим паче, коли
сидиш над ставком у тебе.

Я й під Західним лісом
чудово себе почуваю,
Та для гір, що на сході,—
у серці окремих куточок.

На тисячі лі
простягнулися, синяво-чорні.
Кількома шпилями
розсунули сиві хмари.

Круті стрімчаки
над землями Цінь нависли.
Між безліччю хвиль
заховались відлюдників хижі.

Крізь вщухаючий дощ
призахідне лється проміння.
Над вечірнім туманом
птахи повертаються в гнізда.

У давніх друзів
серця не змінилися нітрохи,
От тільки з'явилися
зітхання з приводу зморщок.

ЖИВУ НА ПОКОЇ БІЛЯ РІЧКИ ВАНЧУАНЬ

Ні разу, відколи
вернувся в Білу кумирню,
Не мав я бажання
піти до Зеленої брами.

Зіпруся порою
на дуб, що росте біля хати,—
Дивлюсь вдалину,
на сільце, що лежить серед степу.

Зелена трава
 відбивається в люстрі потічка,
І білі птахи
 пролітають над схилами сопок.

Отут і живе
 Юйлін-цзи, в самоті, серед тиші!
А зараз він зводом
 орудує — сад поливає.

ПІЗНЬОЇ ВЕСНИ МЕНЕ ВІДВІДУЄ
ПОМІЧНИК СТОЛИЧНОГО
ГРАДОНАЧАЛЬНИКА ЯНЬ
ІЗ СВОЇМ ПОЧТОМ

Між айстрами й соснами —
 три ледь помітні стежки.
В домі книжок і сувоїв
 стане на п'ять возів.

Зварив овочеву юшку
 й високих гостей чекаю.
Бамбуковий гай роздивившись,
 до бідної хижки йдуть.

Задовго до трав весняних
 з'явилися пташата в сороки.
Та вже пелюстки опадають,
 і чути вивільги плач.

Сумуєм: життя увіходить
у пору жовтого листа,
Але подвійно шкодуєм,
що роки цвітіння пройшли.

ЖИВУ НА ПОКОЇ
БІЛЯ РІЧКИ ВАНЧУАНЬ.
ПІДНОШУ СЮЦАЮ ПЕЙ ДІ

Хоч дні вже холодні,
проте зеленішають гори.
Хоч осінь вже пізня,
щодня голоснішає річка.

Зіпершись на костур,
стою біля хвіртки із хмизу.
Лицем проти вітру,
щоб співи цикад було чути.

Останнє проміння
освітлює ще переправу.
Сирітка-димочок
над дальнім селом завиднівся.

Та сама історія —
знову Цзеюй налигався,
І знову «П'ять верб»
наповняються співом фальшивим.

РОЗЛУЧАЮСЯ
З ВАНЧУАНСЬКИМ ДОМОМ

Нехотя, мляво
поганяю коня у запрягу.

З сумом, з журбою
виїжджаю з нетрищ ліанових.

Ще, може, й витримаю
розлуку з блакитними горами,—

Але як розстатися
з цими зеленими водами?!

РІЧКА ВАНЧУАНЬ

(Цикл)

ЗАПАДИНА МЕНЧЕН

От і знов поселилась
людина в Менчені.

Тут від давнього гаю
лиш верби трухляві.

Невідомо, хто буде
майбутній господар.

Може, теж посумує,
згадавши колишніх.

*

Поставив хижку
під давнім замшілим муром.

І часом сходжу
на давній замшілий мур.

Цей давній мур —
не якась забута руїна:

Сучасні люди
охоче до нього йдуть.

ПАГОРБ ХУАЦЗИ

Відлітають у вирій
птахи нескінченним ключем.

Гірські пасма вкриваються
барвами осені знов.

Я то вгору на пагорб,
то з пагорба вниз все ходжу.

І досада бере:
де ж, нарешті, межа почуттям?

*

Навзаході сонце —
і в соснах з'являється легіт.

Вертаюсь додому.
Роси у траві небагато.

Сліди від взуття
віддзеркалюють світлу хмаринку.

А поли халата
черкаються часом об зелень.

АБРИКОСОВА ХАТИНА

Абрикосу стару
розпиляв — от і крокви готові.

Очерету нарізав,
зв'язав — от і маю вже стріху.

І, можливо, хмарки,
що утворюються на горіщі,

Полетять до людей
і дощем упадуть благодатним!

*

Далеко, високо
стоїть абрикосова хатка.

І все ж видираюсь
частіше й частіше до неї.

На півдні — сопки,
на півночі — озера люстро.

То в цей бік дивлюсь,
то знов обернувшись, — у другий.

БАМБУКОВИЙ ПЕРЕВАЛ

Величавий, густий
відбивається ліс у затоні.

Бірюзою, смарагдом
поблискують брижі мінливо.

Тайкома від людей
я звернув на Шаншанську дорогу.

Дроворубові навіть
помітить цього не вдалося.

*

Прозорий потік
то петляє, то рівно тече.

Зелений бамбук
розрісся і ввись, і вшир.

По цій стежині
я вийду на горній шлях.

Іду й співаю,
вдивляючись в древні верхи.

ЗАПОВІДНИК ДЛЯ ОЛЕНІВ

Гори пустинні.
Не видно живої душі.

Тільки ледь чуто
голос людський долинав.

Промінь вечірній
промкнувся в глибінь лісову.

Враз заблищала
синього моху поверхня.

*

Коли подивлюсь
на вечірні холодні гори —

Одразу стаю
самотнім до них мандрівцем.

Не знаю, що роблять
у цьому бору сосновім.

Лиш видно: земля
копитами оленів зрита.

ЗАГОРОЖА З МАГНОЛІЯМИ

Осінні гори
забрали всі промені сонця.

Птахи доганяють
ті зграї, що вже відлетіли.

Смарагдова барва
подекуди ще проступає.

Туман надвечірній
ніяк собі місця не знайде.

*

Густіє блакить,
коли сонце сідає за обрій.

Пташки щебечуть
у лад джеркотанню потічка.

Стежина вздовж нього,
петляючи, тане в деревах.

Коли ж він зникне,
мій захват цією красою?

БЕРЕГ У ЗАРОСТЯХ КИЗИЛУ

Зав'язались плоди;
і червоні, й зелені впереміш.

І здається мені,
наче знов розпускаються квіти.

Якби в хижу гірську
хтось прийшов погостити до мене!

Я підніс би йому
оці «лотоси» в чарці вітальній.

*

Його аромат —
це суміш кориці і перцю.

Розлогі віти
охоплюють стебла бамбука.

Хоча й пробивається
сонце сюди крізь хмари —

І все ж у цій гущаві
темно, і холодно навіть!

ДОРОГА СЕРЕД АКАЦІЙ

Вузька стежина
затінена листям акацій.

Місця найтемніші
взялися смарагдовим мохом.

Тутешній прибрамник
старанно мете перед домом:

А що, як зненацька
відлюдник-монах завітає!

*

На південь від брами —
стежка поміж акацій.

Оце і є
дорога до озера Ці.

Осінь настала —
і в горах дощить безперервно.

Опале листя
немає кому підмести.

ПАВІЛЬЙОН БІЛЯ ОЗЕРА

У швидкому човні виїжджаю
назустріч шановному гостю.

Повільно-повільно пливем ми
по озеру в дальній куток.

І от сидимо на веранді,
духмяне питво перед нами,

І лотоси, вчасно розквітлі,
оточують нас зусібіч.

•

Під самим вікном —
вода, що до обрію тягнеться.

Самотній місяць
вийшов блукати по небу.

Мавпячі крики
линуть з гірської ущелини.

Їх вітер доносить,
дмучи в розчахнуті двері.

ПІВДЕННИЙ ПАГОРБ

У легкому човні
до Південного пагорба їду,

Бо у повінь таку
до Північного годі добратись.

Через озеро бачу:
людина стоїть біля хати.

Та вона аж ген-ген —
і не можу пізнати, хто саме?

*

Мій човник спинився
там, куди вітер пригнав.

Південний пагорб —
це досить великий острів.

Вечірнє сонце
сідає за гори Яньцзи.

Притихлі хвилі
в цей час особливо безмежні.

ОЗЕРО ЦІ

Граю на флейті,
пливу до найдальшої бухти.

День закінчився,
а я розпрощався з другом.

Вийшов на берег
і вперше назад обернувся:

Гори синіють,
клубочаться білі хмари.

*

Де вільно воді,
там вона меж не знає,—

І люстро її
випромінює колір неба.

Причалив човник,
і тільки-но свиснув разочок —

Як свіжий вітрець
прилетів зусібіч до мене.

«ВЕРБОВІ ХВИЛІ»

Відділився від решти
рядок найпишніших дерев.

Ось по брижах біжать
перевернуті їх відбиття.

Не подібні до тих,
що обабіч Каналу ростуть,

Що під вітром весняним
оплакують стільки прощань.

*

Відбиті в озері,
верби такі ж зелені.

Кожнісінький подув
сплітає шовковинки-віти.

Отут в холодку
я землю займу й поселюся.

Навіщо ж зникати
тому, що почав колись Тао?

ПЕРЕКАТ ЛУАНЬЦЗЯ

Шамотить-шамотить
вітрець під осінню мжичку.

Жебоняць-жебоняць
малі течії між каміння.

Підстрибнула хвиля —
і кинула жменю бризок.

Сполохалась чапля,
злетіла — і знов сідає.

*

Від того берега
чується гук перекату.

Вздовж цього — тьопаю
вниз до Південного броду.

Без жодних зусиль
качки цю пучину долають.

Ім, мабуть, цікаво
наблизитися до мене.

СТРУМОК З ЗОЛОТИМИ ПІЩИНКАМИ

Кожний день воду п'ю
із струмка з золотими піщинками,

Хоч достатньо й ковтка,
щоб прожити аж тисячу років!

Візерунчастого дракона
впряжу в «зимородка і фенікса» —

Перед Яшмовим владарем
з опахалом і списом я стану.

*

Малесенький вир.
Є рух, нема течії.

Тут золото й яшму
просто бери рукою.

Коли ж світанок —
побачиш тут суть краси.

Сюди приходжу,
щоб перший ковток зробити.

МІЛКОВОДДЯ З БІЛИМ КАМІННЯМ

По білим каміні
несеться прозорий потічок.

Рогіз незабаром
на плетиво стане придатний.

Тут люди живуть
і на схід, і на захід від річки.

У місячні ночі
полощуть шовкові тканини.

*

Навшпиньки на камені
став і дивлюся на воду.

Милуюся хвилями —
намилуватись не можу.

Сонце сідає,
й від річки струмить прохолода.

Хмарки пропливають,
легесенькі й зовсім безбарвні.

ПІВНІЧНИЙ ПАГОРБ

Зветься Північним
на північ від озера пагорб.

З-поміж дерев
прозирає червоне поруччя.

В'ється-зміїться
тонюсінька Західна річка.

Блисне — і знову
щезне за виступом лісу.

*

В Південних горах
під самим Північним пагорбом

Поставив хату
на березі озера Ці.

Коли буває,
що треба іти за хворостом,—

Витягую зразу
свій човник з-поміж комишів.

САДИБА СЕРЕД БАМБУКА

Самотою сиджу
у бамбуковім гаї далекім.

То на ціні бренчу,
то насвистую любий мотив.

Ця глибінь лісова —
іншим людям незнана місцина.

Тільки місяць мене
ушановує сяйвом своїм.

*

Відвідав садибку,
заховану серед бамбука.

З кожнісіньким днем
все рідніша дорога до неї.

Тут гості, крім мене,—
птахи, що живуть у горах.

У тишу й глибінь
світських людей не затягнеш.

НАСИП З МАГНОЛІЯМИ

Маленькі лотоси
на гілочках магнолій

Рожевим накрапом
всіяли схили сопок.

Нема нікого
в садибці біля потічка.

Цвітуть, облітають —
ніякого ладу квітам!

*

Зарослий насип —
чудовий куток для кохання.

Якийсь юнак
усамітнився й тут гуляє.

Воно й не дивно —
бо колір квітів магнолій

І справді може
здатись обличчям красуні.

САД ЛАКОВИХ ДЕРЕВ

Той давній мудрець
не був пихатим службовцем.

Навпаки, унікав
усяких державних посад.

Дрібним чиновником
став я колись випадково.

І ось — безтурботно
ходжу між кількох дерев.

*

Гуляти без діла
моєю звичкою стало.

Усі свої справи
щодня відкладаю на завтра.

Зате сьогодні
моє в цім саду раювання

Приносить утіху
таку, як старому Чжуану.

САД ПЕРЦЕВИХ ДЕРЕВ

З коричним питвом
дочок імператора стріну.

Рослину дужо́
подарую цим двом красуням.

Перцевий соус
поставлю на яшму-циновку,

Аби спустився
Володар хмарин до мене.

*

Червоне терня
хапає і тягне одержу.

Приємний запах
надовго затримує гостя.

Але, як відомо,
перець — чудова присмака!

І я тобі, друже,
раджу зайнятись збиранням.

ЗАСМУЧЕНИЙ СИВИМ ВОЛОССЯМ

Ах, роки мої,
 занадто ви затягнулись!
Волосся на скронях
 щодня все біліше й біліше.

Моя поведінка
 лежить між землею і небом.
А здібності маю,
 як усі тимчасові гості.

Сиджу і сумую
 за хмарами рідного краю.
А вечір настане —
 іду просто так поблукати.

Бо чим же мені
 з сучасниками зайнятись?
З кінця в кінець —
 по місту цілими днями?!

ПАМ'ЯТАЙ МЕНЕ

Червоні боби
 ростуть на півдні.

Приходить осінь —
 плоди на стеблах.

Я раджу тобі:
не треба їх рвати.

Вони — найкраща
пам'ять про друга.

ПРОВОДИ

Проводжаю тебе на південний берег.
Шовковинки сліз на обличчі.

Ти звідси їдеш у східні краї —
і примусив мене сумувати.

Повідом тамтешніх: «Ваш давній приятель
зовсім змарнів і постарів.

У ньому впізнати тепер неможливо
того, що був у Лояні».

КОЛИ МЕНЕ, УВ'ЯЗНЕНОГО
В ХРАМІ ПУТІСИ, НАВІСТИВ
ПЕЙ ДІ І РОЗПОВІВ,
ЩО БУНТІВНИКИ НА БЕРЕЗИ
СТАВКА «ЗАГУСЛА БЛАКИТЬ»
ВЛАШТУВАЛИ БЕНКЕТ З МУЗИКОЮ,
І ЩО МУЗИКИ, ТІЛЬКИ ПОЧАВШИ ГРАТИ,
ВІДРАЗУ Ж РОЗРИДАЛИСЯ,—
Я ЕКСПРОМТОМ СКЛАВ ВІРШ
І ПРОЧИТАВ ЙОГО ПЕЙ ДІ

Ятряться душі в мільйонів людей —
аж дим стоїть над землею.

Коли ж нарешті сотня вельмож
звернеться знову до неба?

Летить осіннє листя софор
у порожні зали палацу,

А вколо ставка «Загусла блакить»
музика й співи лунають.

ОПЛАКУЮ ІНЬ ЯО

1

Життя людини

скільки тривати може?

Рано чи пізно

вернемся в світ без форм.

Згадаю, що смерть твоя —

просто звичайна, чергова,—

І все, що навколо,

засмучує душу мою.

І рідну матір

ти ще не встиг поховати,

І доньці твоїй

всього лише десять літ.

Туманне безмежжя

морозить околицю міста.

Пустельне безмов'я

підкреслює зойки ридань.

Як смерть відчують —

темнішають, ширшають хмари.

Із нами сумують —

не хочуть співати птахи.

Зустрічні люди

чомусь такі самотні!

А промені сонця,
як завжди, байдужно-ясні.

Колись, пам'ятаю,
як був ти ще в цьому світі,
Мене попрохав
навчити тебе Небуття.

Тебе запалив,—
шкодую, що надто пізно,—
Тим запалив,
чого ти скінчити не встиг.

І кожний знайомий
мав тобі що віддати.
Але всього
не одержав ти за життя.

Тебе я несу,
та в нас не одна дорога.
З гірким риданням
у хижу свою вернусь.

2

Вернули в рідні місця й поховали
тебе на Шилоу-горі.

Тут сутінки від кипарисів і сосон.
Поволі сходимо вниз.

Тепер твої кості у білих хмарах —
і вже на віки-віків!

От тільки чомусь і досі з вершини
потічок тече в село.

ПОСИЛАЮ ЯК ДАРУНОК
ДВОЮРІДНОМУ БРАТУ ЦЮ,
СКАРБНИКОВІ ДЕПАРТАМЕНТУ ОЗБРОЄН

В молоді роки
розуміння речей неглибоке.
Вчимося з примусу,
прагнемо слави й багатства.

Лиш чуємо: треба
сорок три роки прожити.
Страждаємо: інших
випередити не в змозі.

...Ось речі збагнув я.
І це не якесь пустослів'я,
Бо всі ці посади —
такий величезний досвід!

Оскільки ж не часто
радію власним здобуткам,
То, певнісінька річ,
маю вигляд незгідного з часом.

Зимового дня
дививсь на далекі гори:
Стужавілий сніг
закував на деревах зелень.

Правдивим сяйвом
ти вийшов із Східного лісу,
Розпалив у мені
стремління втекти від світу.

Для тебе, Хойлянь,
має цінність лише непорочне.
Розмовляєш про те,
що далеке від пороху-бруду.

Все відстрочуємо
той час, коли будемо разом.
Забуваєм, як швидко
роки пролітають нестримні!

ЗАСМУЧЕНИЙ СИВИМ ВОЛОССЯМ

Колись рожеве й гладеньке обличчя
ввійшло в призахідну пору.

Ледь оком змигнув я — біле волосся
змінило дитячий чубчик.

О, скільки було в цім житті такого,
що душу мою терзало!

Коли б не знайшов Брану до Порожнечі,
то де б я цього позбувся?

ПОРТРЕТ ЦУЙ СІНЦЗУНА

Тебе намалював,
яким ти був у давні роки.

Бо зараз вже, на жаль,
надто старечий маєш вигляд.

Нехай же всі твої
теперішні знайомі й друзі

Побачать, що колись
ти був і молодий, і гарний!

ЗИМОВОЇ НОЧІ ПИШУ ПРО СВОЇ ПОЧУТТЯ

Узимку ночі
холодні і дуже довгі.

З палацу линуть
удари нічної варти.

Трава побіліла,
серпанком-інеєм вкрившись.
Дерева поникли,
освітлені місяцем чистим.

Зморшки обличчя —
між барвами пишного вбрання.
І сиве волосся —
під сяйвом багатой лампи.

В палаці тепер
молодим віддають перевагу.
У дзеркало глянув:
це ж сором — прибути до трону!

ВІДПОВІДАЮ ПОМІЧНИКОВІ НАЧАЛЬНИКА ПОВІТУ ЧЖАНУ

Тепер, на схилкові життя,
мені приємний тільки спокій.
Цей рух людський, ця тьма речей
мого вже не хвилюють серця.

Як вдосконалюєш себе —
не маєш задумів далеких.
Як розум твій прозорим став —
вертаєшся у ліс прадавній.

Між соснами гуляє легіт
і роздимає мій халат.
Над горами засяяв місяць
і освітив мій звучний цінь.

...Ти все питаєш про причини
благополуччя і нужди,
А от рибалка — той співає,
човном по бухті пливучи.

А ЧИ НЕ СОН?

Байдуже сприймай і хвалу, і ганьбу.
Даремні і туга, і радість.

Ні відгуку, ні співчуття не чекай.
Безглузді й зусилля, і втрати.

І Жовтого предка, й Кун Цю-мудреця —
в якому шукати їх місці?

Можливо, що їх взагалі не було,
а просто вони нам приснилися!

ПРО ВЕСНЯНИЙ ДЕНЬ У КЕЛІЇ

Читаю охоче

книжки про відомих монахів.

Суворого посту

дотримуюсь кожного дня.

Голубина голівка

увінчує різьблений посох.

Черепашові панцирі

держать лежанку мою.

Вербовим смарагдом

забарвлені гори весняні.

Між квітням грушевим

ховаються на ніч птахи.

З вікна, що на північ,

дивлюся на персики й сливи.

Весь день байдикую:

сиджу і куріння палю.

НЕСПОДІВАНО НАПИСАНИЙ ВІРШ

Старість прийшла —

і вірші писати лінуюсь,

Бо тільки старість

у мене тепер в голові.

Я в цьому житті
поетом зробивсь помилково.
В минулім житті,
напевне, художником був.

А що не зумів
позбутись колишніх звичок —
То раптом відомий
у колі сучасників став.

Ім'я й псевдонім
хвалять усі віддавна,
Серця ж мого —
не розуміє ніхто!

ПРИМІТКИ

Переклади віршів Ван Вея здійснено за виданнями: 1) Ван ючен цзі цзяньчжу. (Зібрання творів ючена Вана з коментарями Чжао Дяньчена). Том I. Пекін: Чжунхуа шуцзюй, 1962; 2) Ван Вей. Том VI першої серії «Антології китайських поетів» Токіо: Іванамі сьотен, 1958; 3) Ван Вей ши цзі. (Збірка віршів Ван Вея). Токіо: Іванамі бунко, 1972.

В нашій збірці зроблено спробу розмістити поезії Ван Вея у часовій послідовності (упорядники більшості китайських та японських видань групують їх за формальними та жанровими ознаками). Зрозуміло, що запропонований нами хронологічний порядок розташування віршів — значною мірою приблизний.

В ДЕВ'ЯТИЙ ДЕНЬ ДЕВ'ЯТОГО МІСЯЦЯ...

«Дев'ятий день дев'ятого місяця» — свято осені Чун'ян. Кизиліві квіти у волоссі, за повір'ям, оберігали від хвороб.

НАПИСАВ ВІРШ НА ТЕМУ: «ЧИСТЕ, ЯК ЛІД У ЯШМОВІМ ДЗБАНКУ»

«Чисте, як лід у яшмовім дзбанку» — рядок з вірша китайського поета Бао Чжао (412? — 466).

Фанчжю — дзеркальний пристрій у формі черепашкової ступки для збирання роси під місячним сяйвом.

«Дзеркало з птахом». — На зворотньому боці дзеркал часто зображували сороку, провісницю щастя.

«Книжки з світляками». — Іноді вночі при читанні користувалися не свічкою, а купкою світляків.

З'ЄДНАНІ ВІРШІ

З'єднані вірші («цзаши») — тут назва поетичного жанру: в одному циклі об'єднуються вірші, написані від імені двох людей — дружини, що тужить за чоловіком у мандрах, і чоловіка, що тужить за рідним краєм. Проте ці вірші — не діалог, а нібито складені незалежно один від одного.

СУПРОВОДЖУЮЧИ КНЯЗЯ ЦІ...

Князь Ці — покровитель Ван Вея, молодший брат імператора Сюаньцзуна.

ВДОВА КНЯЗЯ СІ

Цей вірш, написаний Ван Веєм у дев'ятнадцятирічному віці, ґрунтується на одному з фактів давньокитайської історії: Вень Цзи (правив у 689—677 рр. до н. е.), правитель князівства Чу, вбив правителя маленького князівства Сі, а його дружину взяв собі в наложниці. Хоч вона народила йому двох синів, проте ніколи з ним не розмовляла. Коли її питали про причину мовчання, вона відповідала: «Туга і сором не дозволяють мені говорити».

НАПИСАВ, ПІДНЯВШИСЬ НА МІСЬКУ ВЕЖУ В МІСЦЕВОСТІ ХЕБЕЙ

«Хрещате містечко...» — В оригіналі дослівно «містечко у вигляді ієрогліфа «цзін». Цей ієрогліф має вигляд хреста з двох подвійних ліній.

НОЧУЮ В ОКРУЗІ ЧЖЕН

Чжоусці — мешканці земель від Чан'ані до міста Лояна. Колись на цій території існувало князівство Чжоу (І тисячоліття до н. е.).

Чженці — жителі земель на схід від Лояна, де був розташований округ Чжен.

«Тут ні Вань, ані Ло...» — Ремінісценція з третього вірша циклу «Дев'ятнадцять стародавніх віршів» невідомого автора. *Вань, Ло* — назви міст.

«Комахи плачуть — і ткацький верстат поспішає» — тобто починається осінь, і треба швидше готувати зимову одягу.

НАПИСАВ, КОЛИ ПЛИВ РІКОЮ В МІСЦЕ — ВІСТЬ ЦІНХЕ

Ріка, Велика Ріка — так китайці називають Хуанхе.

У ЦІЧЖОУ ПРОВОДЖАЮ ЦЗУ ТРЕТЬОГО

Цзу Третій — Цзу Юн, поет, друг Ван Вея. *Третій* — тут означає: третій чоловік у роду.

ТІШУСЯ ПРОХОЛОДОЮ

«Даремно співають про лотосові пелюстки» — натяк на зміст давньої китайської пісні «На південь від Річки», в якій ідеться про рибок, що весело й безтурботно плавають серед лотосових пелюсток.

ПОСИЛАЮ В ДАРУНОК ЦЗЮ ЮНУ

Сяошао — невеликий довгоногий павук.

ФРЕЙЛІНА БАНЬ

Фрейліна Бань — коханка ханського імператора Чен-ді (правив у 32—7 рр. до н. е.), фрейліна з почту імператриці Сюй-хоу. Згодом покинута ним, вона самотою доживала свої роки в палаці Чансінь.

Золотий паланкін — паланкін імператора.

НАПИСАВ НА РІЧЦІ СИШУЙ У «ДЕНЬ ХОЛОДНОЇ ІЖИ»

«Холодна їжа» — триденний піст на початку квітня, протягом якого заборонялося розпалювати вогонь.

ДИВЛЮСЬ НА ТИХ, ЩО РОЗСТАЮТЬСЯ

«Колеса мандрів» — візки для далеких подорожей.

З ВІРШІВ НАПИСАНИХ ВИПАДКОВО

Сунь Ден — відлюдник, жив у III ст. Чудово володів популярним у той час мистецтвом свисту.

«Невже чекати, аж поки рік закінчиться?» — натяк на одну з пісень антології *«Шицзін»*. Автор цієї пісні нарікає на те, що, мандруючи в службових справах, не зміг до кінця року повернутися додому.

ВІДВІДУЮ ЖИТЛО ЛІ І

Лі І — приятель Ван Вея.

«Кошлатий чуб не зашпилів» — тобто не носить чиновницького головного убору, який у давньому Китаї прищиплювався до волосся.

«Даоські книжки» — філософські трактати даосизму. *Дао* (дослівно: шлях) — фундаментальна категорія китайської філософії, першопричина всього сущого.

НАПИСАВ, ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО ГОРИ СУНШАНЬ

Суншань — гора в провінції Хенань, одна з п'яти священних гір Китаю.

СЕЛЯНСЬКІ ОСЕЛІ БІЛЯ РІЧКИ ВЕЙЧУАНЬ

«Чому ж бо?..» — назва 36-ї пісні з антології *«Шицзін»*, що починається словами: *«Чому ж бо, мізерний, додому не йду я?..»*

ГІРСЬКА ОСЕЛЯ КОЛИШНЬОГО ЧИНОВНИКА ЛІ

«Благородні мужі» — конфуціанський термін, означає «достойні, досконалі, справжні люди». У вірші відчувається іронічне ставлення Ван Вея до цього слова.

«Майстри, що золото хочуть створити» — даоси-алхіміки, які обирали собі для життя глухі місцини на високих горах.

РАНО-ВРАНЦІ ЙДУ НА АУДІЄНЦІЮ ДО ІМПЕРАТОРА

Ранкова зірка — планета Венера.

Софора — дерево родини бобових.

ПРОВОДЖАЮ ДРУГА, ЩО ПОВЕРТАЄТЬСЯ НА ПІВДЕНЬ

Три річки — місцевість на півдні Китаю.

«Та, що сперлась на хвіртку» — в китайській поезії означає: «мати, що жде свого сина додому».

Лао Лай — символ синівської відданості батькам.

ПРОВОДЖАЮ ЦЮ ВЕЯ...

Цю Вей — поет, друг Ван Вея.

«Ламати вербові гілки». — Вербові гілки ламали і дарували тому, хто вирушав у путь. Ван Вей шкодує, що змушений ламати молоді весняні гілочки.

Му — приблизно 0,07 га.

Лі — приблизно 516 м.

Мі — Мі Хен, визначний державний діяч епохи Східна Хань (25—220 рр.), якого рекомендував на службу поет Кун Жун (153—208 рр.).

ЖІНКА ГОСУДАРЕВОГО ОХОРОНЦЯ

«В синіх едвабах...» — ідеться про колір одягу високопоставлених чиновників.

ПОСИЛАЮ МІНІСТРОВІ ЧЖАНУ В ЦЗІНЧЖОУ

Чжан — Чжан Цзюлін (див. передмову).

Цзінмень (дослівно: Тернова брама) — назва гори; також поетична назва округу Цзінчжоу.

В ПОХОДІ

«Накинем мотузку зухвалому князю на шию...» — мова йде про правителя північних сусідів Китаю гуннів.
Син Неба — офіційний титул китайського імператора.

ВІДВІДИНИ ОКОЛИЦІ ЛЯНЧЖОУ

«Опудало пса із соломи». — В давньому Китаї таке опудало виготовлялося для жертви богам і після закінчення свят викидалося. В переносному значенні — непотрібна річ, мотлох.

ГОСПОДАР ТИСЯЧІ ПАГОД

«Господар тисячі пагод» — мабуть, прізвисько якогось давнього відлюдника. В цьому вірші Ван Вей називає так і себе. Називання себе чи сучасника ім'ям давньої людини — специфічний і часто вживаний прийом порівняння в китайській поезії.

ОПЛАКУЮ МЕН ХАОЖАНЯ

Мен Хаожань (689—740) — поет, наставник і друг Ван Вей.

Цайчжоу — острів на річці Ханьшуй біля міста Сян'яна. На ньому деякий час жив Мен Хаожань.

РОЗДИВЛЯЮЧИСЬ, ПЛИВУ РІЧКОЮ ХАНЬЦЗЯН

«Три Сяни» — три повіти, в назвах яких є ієрогліф «сян». *Тернова брама* — гори в провінції Хубей.

«Дев'ять розток» — так інколи називають річку Янцзи, бо вона після міста Цзюцзян (дослівно: «дев'ять річок») розділяється на дев'ять рукавів. Ван Вей тут вдається до поетичної гіперболи: плывучи річкою Ханьцзян, неможливо побачити всі названі райони центрального Китаю.
Шань — Шань Цзянь, давньокитайський полководець.

ВНОЧІ ПРОПЛИВАЮ ЦЗІНКОУДАЙ

Цзянські рослини — рослини, що ростуть по берегах ріки Янцзицзян.

Уський край — за назвою давнього князівства У.

Південне море — тут лиман ріки Янцзи.

Північний Ківиш — Великий Віз.

«Віддає перелітним гусям». — Дикі гуси в Китаї вважаються символом листа, гінця, вісника.

ПРОВОДЖАЮ ЦІМУ ЦЯНЯ...

Ціму Цянь — поет, друг Ван Вей.

Хуай, Цянь, Ло — назви річок.

ОСІННІ ДУМКИ

Небесна Річка — Молочний Шлях.

ПРОВОДЖАЮ НАЧАЛЬНИКА ОКРУГУ ЦЗИЧЖОУ ПАНА ЛІ

Вень Вен — правитель області Шу (історична назва провінції Сичуань) у II столітті до н. е. Його поведження з тубільним населенням окраїни вважалося в давньому Китаї взірцевим.

ЗИМОВОЇ НОЧІ...

«Холодна ніч посилає стріли світанку». — У зв'язку з багатозначністю ієрогліфів цього рядка його можна перекласти і так: «Змерзлий стражник сповіщає (ударами в барабан) про час світанку».

Юань Ань. — Поет називає свого знайомого Ху іменем Юань Аня, вбогого самотника, що жив за часів династії Східна Хань (25—220 рр.).

ЗЕЛЕНИЙ ПОТІК

Вірш написано під час подорожі по річці Хуанхуачуань (дослівно: «Річка Жовтих квітів»). Ван Вей у першому двовірші жартівливо обіграє ієрогліфи «хуан» (жовтий) і «цін» (зелений), бо перший з них також означає «зів'ялий, осінній, старий», а другий — «квітучий, весняний, молодий».

РАЗОМ З ПОМІЧНИКОМ МІНІСТРА ЛУ СЯНОМ...

Лу Сян — поет, приятель Ван Вея.

Цуй Сінцзун — двоюрідний брат Ван Вея. Був чиновником, але рано покинув службу.

ПОВЧАЛЬНІ СЛОВА

Червоні стрічки — ознака феодала.

«Ворота Мідяного дракона» — одна з брам імператорського палацу.

«Зал Спокійних мелодій» — павільйон для слухання музики.

Канал — протікав в імператорському парку в Чан'ані.

«Вісім осіб». — У стародавньому Китаї, коли судили заможну людину, засідало вісім впливових осіб.

СПОГЛЯДАЮ ПОЛЮВАННЯ

«Обернулись туди, де недавно стріляли в орла». — Ідіома «стріляти в орла» означає взагалі «влучно, вдало стріляти».

ЖДУ ЧУ ГУАНСІ...

Яшмові брязкальця — прикраси на кінській збруї.

СЕРЕД СНІГУ ЗГАДУЮ ЛІ І

«Золота вуздечка» — кінь.

ПРОВОДЖАЮ ЧЖАНА П'ЯТОГО, ЯКИЙ ПОВЕРТАЄТЬСЯ В ГОРИ

Чжан П'ятий — Чжан Ін, художник, каліграф, друг Ван Вея.

ВЕСНЯНОЇ НОЧІ В БАМБУКОВІЙ АЛЬТАНЦІ...

Цянь — Цянь Ці, поет, приятель Ван Вея.

Папороць — тут символ самотності.

ПРОВОДЖАЮ ПОМІЧНИКА НАЧАЛЬНИКА ПОВІТУ ЦЯНЯ...

Персиковий струмок — символ місцевості, далекої від суетного світу.

Ода Пінцзи — ода Чжан Хена (78—139 рр.) «Вертаюсь до полів». *Пінцзи* — його псевдонім.

НА ПРОЩАННЯ

«Білим хмаркам не буде ніколи кінця». — Білі хмари — символ вічності буття і одночасно, в поезії Ван Вея, символ відлюдного життя на лоні природи.

СЛУХАЮ, ЯК СЮЦАЙ ПЕЙ ДІ ДЕКЛАМУЄ ВІРШІ...

«Мавпячі крики...», *«зойки в Чаклунській тіснині»*. В одній рибальській пісні співається, що мавпячі крики викликають у мандрівників рясні сльози, які зволожують одяг.

ЗАПИСАВ У ПАРКУ ТЕ, ЩО БАЧИВ І ДУМАВ...

Мяньшуй, Хе, Вей — назви річок.

Янь, Ін — назви стародавніх міст.

«Пропасниця ціського князя» — місцева назва малярії.

«Цзінчжоуська гуля» — пухлина щитовидної залози.

«Написане красним пензлем» — трактати, в яких описано способи досягнення безсмертя.

«З червоним піском криниця». — Червоний пісок — кіновар, основний складник даоських «пігулок безсмертя».

НАПИСАВ У ГОРАХ НА ПОЧАТКУ ОСЕНІ

Шан Пін — відлюдник, який, одруживши дітей, не цікавився ними.

Тао — поет Тао Юаньмін, був певний час начальником повіту.

МЕНЕ ВІДВІДУЄ ЧЖЕН З ОКРУГУ ГО

«Дзеркал глянсувальником чуюсь». — Згадка про Фуцзюя — чоловіка, який носив на плечах кам'яний диск для полірування дзеркал.

«В домі Жуанів злидні». — Йдеться про дім поета Жуань Цзі (210—263 рр.) та його племінника, що жили в злиднях.

ВІДВІДУЮ БУДДІЙСЬКИЙ ХРАМ СЯНЦЗИ

«Вбила Дракона». — Отруйним драконом буддисти називають людські пристрасті.

У ГОРАХ ОСІННЬОГО ВЕЧОРА

«А ви, ваша світлість» — так Ван Вей жартома звертається до себе.

ВІДВІДАВ ГІРСЬКУ ОСЕЛЮ ВИСОКОЩАНОВНОГО ТАНЬ СІНА В ХРАМІ ГАНЬХУА

Вислів «перейти через Тигровий потік» у китайській поетичній традиції означає «вийти назустріч бажаному гостю».

НАПИСАВ, ПОВЕРТАЮЧИСЬ НА РІЧКУ ВАНЧУАНЬ

«Закрию із хворосту зіплену хвіртку» — тобто стану відлюдником.

УТІХИ ПОЛІВ І САДІВ

«Розпустити волосся» — тобто стати відлюдником.

Янь Хой — улюблений учень Конфуція, мав лише один ківш і одну миску.

«П'ять верб» — тут прізвисько поета Тао Юаньміна. Так Ван Вей називає Пей Ді.

Цін — струнний музичний інструмент.

ЖИВУ НА ПОКОЇ БІЛЯ РІЧКИ ВАНЧУАНЬ

Біла кумирня — символ житла відлюдника.

Зелена брама — символ столиці.

Юйлін-цзи — Ван Вей називає себе прізвиськом чоловіка, який, відмовившись служити князеві, працював поливальником садів.

ЖИВУ НА ПОКОЇ БІЛЯ РІЧКИ ВАНЧУАНЬ.

ПІДНОШУ СЮЦАЮ ПЕЙ ДІ

Цзеюй — відлюдник. Удавав із себе божевільного, не бажаючи служити чуському князю. Ван Вей порівнює Пей Ді з цим Цзеюєм.

«П'ять верб» — тут назва садиби Пей Ді.

РІЧКА ВАНЧУАНЬ

Цикл «Річка Ванчуань» написаний у традиційному для давньокитайської поезії жанрі змагання двох поетів. Кожна з двадцяти тем циклу, присвячена найдорожчим для Ван Вей рідним місцям, складається з двох половин — «цзюецзюй»: перша належить самому Ван Веві, друга — його приятелю, відомому поетові Пей Ді.

ЗАПАДИНА МЕНЧЕН

«От і знов поселилась людина в Менчені».— За кілька десятиліть до Ван Вея в цьому місці жив поет Сун Чживень (? — 712).

АБРИКОSOVA ХАТИНА

«Хмарки, що утворюються на горищі».— Ці слова — посилення на рядки поета Го Пу (276—324): «Хмари утворюються між кроквами і гребенем, вітер вилітає з вікон і дверей».

БАМБУКОВИЙ ПЕРЕВАЛ

«Звернує на Шаншанську дорогу» — тобто став відлюдником.

БЕРЕГ У ЗАРОСТЯХ КИЗИЛУ

«Лотоси» в чарці вітальній».— За звичаєм у келих, який підносили шанованому гостю, клали пелюстки лотоса. Скромні напівзелені плоди кизилу — це найрозкішніше, що Ван Вей може покласти у вітальну чарку.

СТРУМОК З ЗОЛОТИМИ ПІЩИНКАМИ

«Зимородок і фенікс» — образна назва колісниці. На колісниці, прикрашеній зображеннями зимородка і фенікса, їздила богиня Сіванму — міфічна володарка країни безсмертних.

Яшмовий владар — верховне даоське божество, володар видимого світу.

Опахало і спис — атрибути відлюдника.

НАСИП З МАГНОЛІЯМИ

«Лотоси на гілочках магнолій».— Пост порівнює тут квітки магнолій з лотосами.

САД ЛАКОВИХ ДЕРЕВ

«Давній мудрець» — Чжуан Чжоу (IV — III ст. до н. е.), автор філософського трактату «Чжуан-цзи».

САД ПЕРЦЕВИХ ДЕРЕВ

Дужо — пахуча рослина.

«Володар хмарин» — одне з давньокитайських божеств.

ЗАСМУЧЕНИЙ СИВИМ ВОЛОССЯМ

«Моя поведінка лежить між землею і небом» — тобто я поводжусь, як і належить людині.

«Тимчасові гості» — звичайні люди, ті, що тимчасово перебувають у цьому світі.

ПАМ'ЯТАЙ МЕНЕ

Червоні боби мають поетичну назву «сянсицзи» (плоди «Пам'ятай мене») на честь вірної дружини, що тужила за чоловіком і після смерті перетворилася в цю рослину.

КОЛИ МЕНЕ, УВ'ЯЗНЕНОГО В ХРАМІ ПУТІСИ...

Путіси — буддійський храм.

Бунтівники — Ань Лушань та його прибічники.

«Загусла блакитъ» — ставок на території імператорського парку в Лояні.

ОПЛАКЮЮ ІНЬ ЯО

Інь Яо — поет, приятель Ван Вей.

Небуття — тут: буддійське вчення.

ПОСИЛАЮ ЯК ДАРУНОК ДВОЮРІДНОМУ БРАТУ ЦЮ...

Сорок три роки — час, що вважався достатнім для здобуття слави й багатства.

Хойлянь — поет Се Хойлянь (397—433). В китайській традиції означає також «улюблений молодший брат».

ЗАСМУЧЕНИЙ СИВИМ ВОЛОССЯМ

Брама до Порожнечі — буддійське вчення.

А ЧИ НЕ СОН?..

Жовтий предок (Хуанді) — міфічний імператор Китаю, правив, згідно з традицією, в 2697—2597 рр. до н. е.

Кун Цю — великий китайський філософ, відомий у Європі під ім'ям Конфуцій.

ПРО ВЕСНЯНИЙ ДЕНЬ У КЕЛІІ

Голубина голівка, вирізьблена на кінці посоха, означала, що його власник — стара людина.

Черепашові панцирі — символ довголіття.

НЕСПОДІВАНО НАПИСАНИЙ ВІРШ

«В минулім житті, напевне, художником був». — Ван Вей жартівливо обіграє буддійську ідею, згідно з якою людина народжується багато разів у різних подобах, аж поки, завдяки праведному життю, не досягне кінцевої мети — нирвани (абсолютного спокою).

«Ім'я й псевдонім». — Ім'я поета — Вей — і його псевдонім — Моцзе — утворюють слово Веймоцзе — китайську транскрипцію санскритського Вімалакірті. Вімалакірті — ім'я буддійського проповідника і скорочена назва сутри «Вімалакірті — нірदेशа», яка стала відома в Китаї в V ст. Отже, другий, зашифрований Ван Веєм смисл останнього двовірша такий: «Вімалакірті» хвалять усі віддавна, суті ж її — не розуміє ніхто!»

З М І С Т

Великий майстер поетичного кравиду. <i>Геннадій Турков</i>	5
--	---

ПОЕЗІЇ

Пишу про слюдяну ширму друга	31
В дев'ятий день дев'ятого місяця згадую братів, що живуть на схід від гори	31
Написав вірш на тему: «Чисте, як лід у яшмовім дзбанку»	32
З'єднані вірші	33
Супроводжуючи князя Ці, вночі бенкетую в домі Бея. Біля гірського ставка виконую наказ князя написати вірш	35
Вдова князя Сі	36
Написав, піднявшись на міську вежу в місцевості Хебей	36
Вранці в'їжджаю в межі Сін'яна	37
Ночую в окрузі Чжен	38
Написав, коли плив Рікою в місцевість Цінхе	40
У Цічжоу проводжаю Цзу Третього	40
Відправлений у Цзічжоу	41
Тішуся прохолодою	42
Посилаю в дарунок Цзу Юну	43
Фрейліна Бань	45
Написав на річці Сишуй у «день холодної їжі»	46
Жартома темою вірша зробив кам'яну брилу	47
Поля і сади біля самої Ці	48
Дивлюсь на тих, що розстаються	48
З віршів, написаних випадково	50
Відвідую житло Лі І	52
Написав, повертаючись до гори Суншань	53
Жіночі думи наприкінці весни	53
Пливу по старому ставку	54
Вечірній краєвид із щойно прояснілим небом	55
Селянські оселі біля річки Вейчуань	56
Гірська оселя колишнього чиновника Лі	57
Пишу серед полів і садів саме в розповні весни	58
Написав на знак вдячності Хе Четвертому, що подавав мені полотняну хустку на голову	59
Селянські садиби	59
Вірші на різні теми про Долину Хмар Хуанфу Юе (<i>Цикл</i>)	
Потічок, де співає пташка	61

Заводь, де цвіте лотос	61
Затон, де живе баклан	62
Ставок, укритий ряскою	62
У горах потрапив під дощ	64
Рано-вранці йду на аудієнцію до імператора	64
Слухаю двірцевих вивільг	65
Проводжаю друга, що повертається на південь	66
Проводжаю Цю Вея, який, провалившись на іспитах, повертається в Цзяндун	67
Пелюстки грушевих квітів біля лівої брами палацу	68
Жінка государевого охоронця	68
Як посланець, досягаю прикордонних укріплень	69
Посилаю міністрові Чжану в Цзінчжоу	70
В поході	71
Відвідини околиці Лянчжоу	72
Ладнаю під слова начальника округу Улана «Із Західної вежі вдивляюсь у далечинь, мрію про по- вернення додому»	73
Похід на захід	74
Вірш про округ Юйлін	74
Господар тисячі пагод	75
Оплакую Мен Хаожаня	76
Роздивляючись, пливу річкою Ханьцзян	76
На світанку проїжджаю ущелиною Ба	77
Вночі пропливаю Цзінкоудай	78
Проводжаю Ціму Цяня, який, провалившись на іспи- тах, повертається в рідні місця	79
Мелодії безтурботної весни	81
Осінні думки	82
Біля високої вежі проводив радника Лі	83
Проводжаю начальника округу Цзічжоу пана Лі	83
Зимової ночі, стоячи під снігом, згадав хатину від- людника Ху	84
Проводжаю Юаня Другого, якого послано в Аньсі	85
Проводжаю Шень Цзифу, котрий повертається в Цзян- дун	85
Зелений потік	86
Разом з помічником міністра Лу Сяном відвідую лі- сову оселю відлюдника Цуй Сінцзуна	87
Повчальні слова	88
Описав те, що бачив у «день холодної їжі» на схід від міського муру	90
Пишу з природи	90
Споглядаю полювання	91
Жду Чу Гуансі, але він не приїжджає	92
Серед снігу згадую Лі І	92
Проводжаю Чжана П'ятого, який повертається в гори	93
Весняної ночі в бамбуковій альтанці дарую помічни- кові начальника повіту Цяню, котрий повертає- ться в Ланьтянь	94

Проводжаю помічника начальника повіту Цяня, який повертається в Ланьтянь	94
На прощання	95
Проводжаю завідувача імператорської бібліотеки Ціму, котрий, покинувши службу, повертається в Цзяндун	96
Написав, вийшовши на терасу в домі сюцяя Пей Ді	98
Слухаю, як сюдай Пей Ді декламує вірші, і присвячую йому оцей жарт	99
Чжуннанська оселя	99
Відповідаю учневі Чжану П'ятому	100
Гірський кизил	101
В горах Чжуннань	101
Проводи	102
В горах	102
Записав у парку те, що бачив і думав, і послав моему молодшому братові Даню	103
Написав у горах на початку осені	105
Мене відвідує Чжен з округу Го	106
Посилаю як дарунок Пей Ді	106
Як живуть у горах	108
Відвідую храм Сянцзі	108
У горах осіннього вечора	109
Відповідаю Пей Ді	110
Проводжаю у Фанчен його світлість начальника повіту Вея	111
Розставшись з молодшим братом Цзінем, піднявся до Храму Синього Дракона і дивлюсь на гори Ланьтянь	112
Осіннього вечора сиджу сам-один	113
Радію, що приїхав Цзю Третій, умовляю його переночувати	114
Монастир «Кам'яна Брама» в горах Ланьтянь	115
Як я живу навесні в саду	117
Відвідав гірську оселю високошановного Тань Сіна в храмі Ганьхуа	117
Із вдячністю відповідаю на вірш урядовця Су, який завітав у мою ланьтянську хижку, але не застав мене	118
Дякую панам, що відвідали мене	119
Написав, повертаючись на річку Ванчуань	122
Утіхи полів і садів	123
Написав у селі біля річки Ванчуань під час довгого дощу	126
Натхнений горами, в яких живе дорогий Цуй Цзічжун із Пуяна	127
Живу на покої біля річки Ванчуань	128
Пізньої весни мене відвідує помічник столичного градоначальника Янь із своїм почтом	129
Живу на покої біля річки Ванчуань. Підношу сюцяю	

Пей Ді	130
Розлучаюся з ванчуанським домом	131
Річка Ванчуань (Цикл)	
Западина Менчен	132
Пагорб Хуацзи	133
Абрикосова хатина	134
Бамбуковий перевал	135
Заповідник для оленів	136
Загорожа з магноліями	137
Берег у заростях кизилу	138
Дорога серед акацій	139
Павільйон біля озера	140
Південний пагорб	141
Озеро Ці	142
«Вербові хвилі»	143
Пережат Луаньцзя	144
Струмок з золотими піщинками	145
Мілководдя з білим камінням	146
Північний пагорб	147
Садиба серед бамбука	148
Насип з магноліями	149
Сад лакових дерев	150
Сад перцевих дерев	151
Засмучений сивим волоссям	153
Пам'ятай мене	153
Проводи	154
Коли мене, ув'язненого в храмі Путіси, навістив Пей Ді і розповів, що бунтівники на березі ставка «Загусла блакить» влаштували бенкет з музикою, і що музйки, тільки почавши грати, відразу ж розридалися — я експромтом склав вірш і прочита- вав його Пей Ді	155
Оплакую Інь Яо	156
Посилаю як дарунок двоюрідному брату Цю, скарб- никові департаменту озброєнь	158
Засмучений сивим волоссям	159
Портрет Цуй Сінцзуна	160
Зимової ночі пишу про свої почуття	160
Відповідаю помічникові начальника повіту Чжану	161
А чи не сон?	162
Про весняний день у келії	163
Несподівано написаний вірш	163
Примітки	165

ВАН ВЕЙ

СТИХОТВОРЕНИЯ

С древнекитайского

Составление,

предисловие, перевод и примечания

Г е н а д и я Л е о н и д о в и ч а

Т у р к о в а

Серия «Жемчужины мировой лирики»

Киев, издательство художественной
литературы «Дніпро», 1987

(На украинском языке)

Редактор М. Н. Москаленко

Художник В. В. Руденко

Художній редактор А. І. Клименко

Технічний редактор Л. М. Смоляннюк

Коректор В. П. Іванченко

Информ. бланк № 3680.

Здано до складання 11.09.86.

Підписано до друку 03.12.86.

Формат 60×84^{1/32}. Папір друкарський № 1.

Гарнітура звичайна нова. Друк високий.

Умовн. друк. арк. 5,348. Умовн. фарбовідб. 6,452.

Обл.-вид. арк. 5,376. Тираж 4000 пр. Зам. 6-282.

Ціна 80 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».
252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Книжкова фабрика «Жовтень».

252053, Київ-53, вул. Артема, 25.

Ван Вей.

В17 Поезії. / Упоряд., передм., перекл.
з давньокит. Г. Туркова.— К.: Дніпро,
1987.— 182 с.

До книжки ввійшли найкращі вірші великого
китайського поета і живописця VIII ст. Ван Вея.
Окремим виданням поезії Ван Вея виходять
на Україні вперше.

В $\frac{4703000000-187}{M205(04)-87}$ 187.87

84.5Кит

**ШАНУВАЛЬНИКИ
ПОЕЗІЇ!**

У видавництві «Дніпро»
в серії

«Перлини світової лірики»
готуються до видання
такі книжки:

Шеллі П. Б. *Поезії*
(З англійської)

Яворов П. *Лірика*
(З болгарської)

